

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE TEOLOGIE ROMANO-CATOLICĂ
SPECIALIZAREA MASTER
PATRIMONIUL CREȘTIN EUROPEAN

EUHARISTIA - COMUNIUNE PRIN GEST, CUVÂNT ȘI CÂNT

Coordonatori științifici:

Prof. Univ. dr. Wilhelm DANCĂ

Conf. Univ. dr. Marcel Octav COSTEA

Student:

Miruna Ligia COSMA (NASTASIU)

Iunie 2019

CUPRINS

INTRODUCERE	3
EUHARISTIA - ÎNTRE A PRIMI ȘI A DĂRUI	7
Prezența lui Cristos la Liturghie și în afara ei	7
Euharistia - semn profetic, eveniment și sacrament	11
Teologia euharistică actuală	15
Participarea la Euharistie	16
CÂNTUL - PARTE A CELEBRĂRII EUHARISTICE	20
Sunet și muzică	20
Cântul alternativ: Offertorium și Communio	22
Puterea spirituală a muzicii liturgice	31
COMUNIUNEA PRIN ARTA SACRĂ	36
Dialogul muzical în Sfânta Liturghie	36
Recomandările Bisericii privind muzica liturgică	40
Euharistia și arta sacră	41
CONCLUZII	46
BIBLIOGRAFIE	49

LISTA DE ABREVIERI

1Cor – 1 Corinteni

Evr - Evrei

Mt – Matei

In - Ioan

INTRODUCERE

Participăm la Sfânta Liturghie și mai ales la celebrarea Euharistiei cel mai adesea duminica și la marile sărbători, atunci când timpul curge parcă mai blând și când presiunea îndatoririlor noastre sociale este mai redusă. O facem nu neapărat sub imboldul sentimentalismului religios, al tradiției, al curiozității sau al obligației față de cineva sau ceva. Poate o facem uneori mai ușor și superficial, trecând sau nu și pe la confesional, alteori cu mai multă sfială sau reținere, însă întotdeauna pentru a ne întrema, primeni ori reseta viața.

Mergem la Biserică aproape întotdeauna înfomețați sau însetați de un cuvânt de încurajare, epuizați, răniți sau vulnerabili, căutând alinare. Pentru că Biserica este, sau ar trebui să fie, asemeni unei unități de primiri urgente pentru ființele noastre atât de împovărate.

Mergem pentru a evada din tumultul și vacarmul de zi cu zi, pentru a ne detașa de banalul cotidian, pentru a ne bucura ochii de minunatele detalii arhitecturale, picturale sau florale, pentru a ne emoționa ascultând sonoritățile de neegalat ale orgii sau glasurile măiestre ale unor soliști, pentru a auzi cuvântul Sfintei Scripturi și pentru a primi o explicație adâncă a lui, pentru a vedea cât de bun este Domnul în Trupul și Sângele lui Cristos. Mergem pentru a primi Iertarea și Împărtășania.

Mergem însă prea mult pentru a primi și prea puțin pentru a dăru.

Lucrarea de față e o încercare de conștientizare a faptului că prezența la Sfânta Liturghie și implicit la Euharistie nu trebuie să se limiteze la a fi una detașată ori pasivă. Pentru că la Sfânta Liturghie nu asistăm ca la un spectacol, ea nu e divertisment, rolul ei nu este nici măcar acela de a ne bine dispune, lumina, învăța sau de a ne da ceva. Desigur că, de cele mi multe ori, implicit, se întâmplă și toate acestea, pentru că în cadrul ei primim Cuvântul lui Dumnezeu, un sfat, o temă de meditație și mai cu seamă primim Sfânta Împărtășanie cu Trupul și Sângele lui Cristos.

Însă nu acela de a ne da ceva este scopul ei, ci acela ca noi, fiecare în parte și toți împreună, credincioși și celebranți, să-i aducem cult lui Dumnezeu. Iar cum esența cultului oricărei religii este jertfa, înseamnă că în primul rând în Sfânta Liturghie și

mai cu seamă în Euharistie nu este vorba despre ce primim noi, ci despre ceea ce dorește El de la noi. În cult nu este deloc vorba despre ce câștigăm noi, ci despre ceea ce îi putem oferi noi lui Dumnezeu.

Date fiind șansa de mă rafina cultural într-un cadru universitar teologic, specificul programului masteral, acela de patrimoniu cultural creștin european, precum și disponibilitatea generoasă a părintelui profesor Wilhelm Dancă, teolog și filosof și a domnului profesor Marcel Octav Costea, reputat specialist în muzică sacră, am optat curajos pentru o temă cu caracter interdisciplinar, teologico-muzicală.

În pofida a ceea ce ar putea părea întocmirea unei lucrări de disertație obișnuite, care implică alegerea unei teme și selectarea unei bibliografii, întocmirea unui plan și urmarea lui riguroasă, stabilirea obiectivelor și opțiunea pentru o anumite metodă de cercetare științifică, în acest caz lucrurile au stat diferit. A fost nevoie nu numai să imaginez o structură a lucrării, nu numai să citesc o serie de lucrări de teologie și de muzică sacră sau să audiez muzică liturgică, nu doar să analizez, să înțeleg și să filtrez ceea ce am citit. A fost nevoie ca, înainte de toate acestea, să mă „documentez” la fața locului, a fost nevoie să merg la biserică „altfel” de cât o făcusem până atunci, pentru a putea să identific iar mai apoi să înțeleg și să trăiesc mai atent și mai conștient fiecare moment liturgic. A fost nevoie să înțeleg sensul adânc al zilei Domnului, să înțeleg că e duminică pentru că se celebrează Euharistia și nu se celebrează Euharistia pentru că e duminică și faptul că împreună cu Jertfa Mielului, la Sfânta Liturghie este așteptată și ofranda mea.

Menționez că tratarea acestei teme nu este una exhaustivă, ea este în egală măsură rezultatul unor căutări sau trăiri personale și constatări ori analize venite din rândul comunității creștine locale pe care o frecventez, iar multe dintre informațiile pe care le conține nu sunt detaliate, lăsând spațiu pentru viitoare cercetări și eventuale scrieri.

În ceea ce privește metodele de cercetare folosite am combinat în lucrare metoda analitică și cea sintetică. Prin lucrarea aceasta mi-am propus să-mi dau niște răspunsuri mai întâi mie și apoi să-i îndemn și pe alții, mai cu seamă persoane care frecventează Biserica dar au o viață spirituală solitară sau ermetică, să privească participarea la actul liturgic mereu la timpul prezent și „la plural”, mereu din postura

activă a celui care oferă dar se și oferă, să conștientizeze că le revine o parte din responsabilitatea pentru ceea ce se întâmplă la altar și mai ales că, a intra în comuniune pe verticala credinței presupune în aceeași măsură și o comuniune pe orizontală, respectiv comuniunea fraternă.

Pe parcursul celor patru capitole am încercat timid, fără pretenția de a fi reușit pe deplin, să deslușesc importanța participării efective și afective la Sfânta Liturghie și mai ales la celebrarea Euharistiei prin prezență activă, prin atenție, prin gest, prin cuvânt și prin cânt, mergând nu singuri ci împreună cu ceilalți, clerici și laici, să aducem ofranda propriei vieți, unind-o la altar cu Jertfa lui Cristos.

În primul capitol intitulat „*Euharistia - între a primi și a dăru*” am subliniat importanța înțelegerii Prezenței reale a lui Cristos atât în Sfânta Liturghie cât și în afara ei, în Preasfântul Sacrament, amintind despre un realism cristologic, pentru că toată atenția este îndreptată spre Cristos. De asemenea, am abordat Euharistia din punct de vedere teologic: ca semn profetic, eveniment istoric și sacrament liturgic dar și sub aspect ecumenic. Am încheiat primul capitol cu câteva considerații privind participarea creștinului de azi la celebrarea euharistică.

Cel de-al doilea capitol, „*Cântul - parte a celebrării euharistice*” pornește de la om ca ființă muzicală și de la muzică ca cea mai veche formă de exprimare umană, trecând apoi spre muzica liturgică, acordând atenție și spațiu pentru două momente liturgico-muzicale - *Offertorium* și *Communio* - care ilustrează implicarea și participarea fiecărei persoane prezente la Sfânta Liturghie și mai cu seamă la celebrarea Euharistiei. Am făcut apoi și câteva considerații asupra puterii spirituale a muzicii liturgice.

În capitolul al III - lea „*Comuniunea prin artă sacră*” am ilustrat succint atât dialogul muzical din cadrul Sfintei Liturghii cât și modul în care Euharistia se reflectă în celelalte arte. De asemenea, am subliniat importanța arătată de Biserica catolică acestor arte, sens în care am studiat prevederile *Constituției Conciliului Vatican II - Sacrosanctum Concilium* precum, cele ale *Catehismului Bisericii Catolice*, *enciclica Papei Ioan Paul al II - lea Ecclesia de Eucharistia* și *Scrisoarea acestuia către artiști*.

În *concluzie* am subliniat importanța trăirii „liturghiei de după liturghie” și rolul creștinului laic de a fi preot al lumii, într-o societate postmodernă și secularizată, pândită de pericole ideologice dezumanizante și destructurante.

La elaborarea acestei disertații m-au susținut consistent câteva lucrări teologice importante, între care le amintesc pe cele mai des citate, astfel: *Euharistia – Sacramentul sacrificiului lui Cristos*, a părintelui Eduard Ferent, un adevărat tratat pe tema Euharistiei, apoi *Euharistia în viața Bisericii* – o culegere de lucrări extrem de interesante, prezentate în cadrul Colocviului teologic dedicat Marelui Jubileu al anului 2000, volum coordonat de părintele profesor Wilhelm Dancă și *Euharistia - sfințirea noastră*, o minunată culegere de meditații pe care celebrul părinte franciscan Raniero Cantalamessa le-a susținut la Vatican în calitate de predicator al Casei Pontificale.

Capitolele dedicate muzicii liturgice au fost construite cu sprijinul substanțial al celor două cărți de specialitate ale profesorului și muzicianului Marcel Octav Costea, respectiv *Sacerdotes, Schola et Christifideles – O relatare despre întruchiparea dialogului în cântul gregorian* și *Muzica sacră în Codex Caioni*, două lucrări valoroase atât pentru specialiștii în muzică sacră cât și chiar pentru teologi. De asemenea, au fost extrem de binevenite și considerațiile pianistei Elizabeth Sombart din *Pedagogia Resonance – fenomenologia sunetului și a gestului* dar și cele ale Luizei Avram din *Catharsis muzical sau despre efectele benefice ale muzicii asupra ființei umane*.

De un real folos și de o aleasă sensibilitate au fost și meditațiile cuprinse în materialul pe care mi l-a pus la dispoziție cu generozitate părintele profesor Victor Dumitrescu, care, cu multă deschidere m-a introdus în tainele învățaturii *Comunității Magnificat – Reînnoirea Carismatică Catolică*.

I. EUHARISTIA – ÎNTRE A PRIMI ȘI A DĂRUI

I.1. Prezența lui Cristos la Sfânta Liturghie și în afara ei

Ultimul cuvânt al lui Isus Cristos din Evanghelia după Matei 28,20 „Eu sunt cu voi pentru totdeauna până la sfârșitul lumii” este concluzia cuvintelor cu care, trimițându-și apostolii în lume, le conferă puterea de a face din toți oamenii tot atâția discipoli ai săi, și aceasta prin două mijloace: vestind Evanghelia și celebrând sacramentele. Prin Evanghelia, în Evanghelia, prin sacramente, în sacramente El va continua să existe printre oameni¹.

De fapt, în celebrarea Sfintei Liturghii, Cristos este real prezent între credincioșii adunați în numele său, acestei reuniuni a Bisericii aplicându-i-se promisiunea Lui, aceea din Evanghelia după Matei (18,20) că „Acolo unde se găsesc doi sau trei adunați în numele meu, eu mă găsesc în mijlocul lor”. Liturghia creștină este, prin natura ei, răspunsul uman dat Cuvântului lui Dumnezeu în Isus Cristos. Ea este sacrificiul lui Cristos și sacrificiul creștinilor².

Celebrarea Liturghiei constituie izvorul, centrul și culmea vieții creștine pentru toată Biserica. În ea se află atât culmea acțiunii sfințitoare a lui Dumnezeu în Cristos, cât și cultul pe care oamenii îl aduc Tatălui pe care îl adoră prin Cristos, în Duhul Sfânt³.

Înainte de orice, subliniem că Liturghia este simultan: jertfa în care se perpetuează sacrificiul crucii, memorialul morții și al învierii Domnului și ospăț sacru. Prin aceasta nu se intenționează doar enumerarea a trei momente sau trei părți ale liturghiei euharistice, după cum se obișnuiește a se deosebi ofertoriul, consacrarea și împărtășania, ci să reținem în totalitatea sa natura sacrificiului euharistic ca celebrare și actualizare mistico-sacramentală a istoriei mântuirii⁴.

¹ E. Ferent, *Euharistia – sacramentul sacrificiului lui Cristos*, Iași 1996, 191.

² Ferent, *Euharistia*, 27.

³ Ferent, *Euharistia*, 199.

⁴ Ferent, *Euharistia*, 197.

Putem vorbi, în viziune catolică, de un realism cristologic, pentru că toată atenția este îndreptată spre Cristos, văzut atât în existența lui istorică și întrupată, cât și în cea de înviat. Cristos este atât obiectul cât și subiectul Euharistiei, adică cel care este realizat în Euharistie dar și cel care realizează Euharistia. Este vorba de realism pentru că Isus nu este văzut ca prezent pe altar pur și simplu într-un semn sau într-un simbol, ci în adevăr și în realitatea sa⁵.

Liturghia, în general, este compusă din două părți: Liturgia Cuvântului (cu lecturile, omilia și rugăciunea universală) și Liturgia Euharistică (cu prezentarea pâinii și a vinului, rugăciunea de aducere de mulțumire și de consacrare și împărtășania), părți atât de unite între ele încât constituie un singur act de cult, în care ni se oferă atât masa Cuvântului lui Dumnezeu cât și masa Trupului lui Cristos, pentru a fi instruiți și hrăniți, ambele încadrate în rituri care încep și încheie celebrarea⁶.

În aceeași măsură în care Euharistia făurește Biserica prin consacrare și împărtășanie, tot astfel ea făurește Biserica prin intermediul contemplației.

Sacramentele și viața de rugăciune nu sunt două căi diferite și alternative spre sfințenie, ci sunt intim legate și interdependente. La bază este, desigur, viața sacramentală, misterele, însă singure acestea nu sunt suficiente pentru înaintarea pe drumul spiritual. Este necesar ca vieții sacramentale să i se alăture o viață interioară, de contemplație⁷.

Contemplația este, așadar, calea obligatorie pentru a trece, de la împărtășirea cu Cristos în Sfânta Liturghie, la imitarea lui Cristos în viață. Calea desăvârșirii creștine merge de la mistere la contemplație și de la contemplație la acțiune. Apare limpede că, pentru a deveni asemenea lui Cristos nu este suficient să-i mâncăm Trupul și să-i bem Sângele ci trebuie și să contemplăm acest mister⁸. Este vorba deci de a ne aminti de Isus, de a ne gândi la el și de a avea privirea ațintită asupra lui.

Memoria este una dintre facultățile cele mai misterioase și mai mărețe ale spiritului omenesc, iar toate lucrurile pe care le-am văzut, auzit, gândit și făcut de-a

⁵ R. Cantalamessa, *Euharistia sfințirea noastră*, București 2000, 85.

⁶ Cantalamessa, *Euharistia*, 199.

⁷ Cantalamessa, *Euharistia*, 54.

⁸ Cantalamessa, *Euharistia*, 56.

lungul vieții se păstrează în acest „sân” gata să se trezească și să revină la lumină, la un semn al voinței. Dumnezeu, pe care cerurile nu-l pot cuprinde, este închis în memoria omului. În latină, cuvântul „*recordari*”, a-și aminti, înseamnă, literalmente, a-și readuce (-*re*) în inimă (*cor*). Nu este, așadar, numai o activitate a minții, ci și a voinței și a inimii; a-și aminti înseamnă a se gândi cu iubire. Isus îi atribuie direct Duhului Sfânt faptul că noi ne putem aminti de El⁹.

Pentru a-și aminti de Isus, a se gândi la El și a-l contempla cu adevărat este însă nevoie ca omul să se piardă din vedere, să se uite pe sine însuși, să nu caute mărirea proprie.

Există mai multe forme pe care contemplația euharistică le cunoaște: Liturgia Cuvântului, pregătirea și mulțumirea înainte și după Împărtășanie, dar mai ales adorația tăcută în fața Preasfântului Sacrament.

O primă formă de contemplație euharistică este însăși Liturgia Cuvântului din cadrul Sfintei Liturghii, cea care ne amintește de fiecare dată câte un aspect al istoriei mântuirii și un fragment din viața lui Isus. Ea luminează Euharistia și ajută la pătrunderea adâncurilor nesfârșite ale misterului care se celebrează. Masa Cuvântului pregătește masa Pâinii, ne pregătește să-l gustăm pe Cristos¹⁰. O altă formă de contemplație euharistică se conturează tot în cadrul Sfintei Liturghii și reprezintă timpul dedicat reculegerii, pregătirii și mulțumirii înainte și după momentul împărtășaniei.

Dar forma prin excelență a contemplației euharistice și care are loc în afara Liturghiei este adorația tăcută în fața Preasfântului Sacrament. Desigur, Isus poate fi contemplat ori adorat și de departe, în tabernacolul minții proprii. Totuși, contemplația în prezența reală a lui Cristos, în fața speciilor euharistice care îl conțin, într-un loc pe cât posibil deja impregnat de prezența Lui, adaugă un plus de valoare experienței¹¹.

Adorarea Euharistiei în afara Liturghiei reprezintă un rod mai recent al pietății creștine, un dar pe care Duhul Sfânt l-a făcut Bisericii catolice și pe care ea trebuie să-l

⁹ Cantalamessa, *Euharistia*, 58.

¹⁰ Cantalamessa, *Euharistia*, 60.

¹¹ Cantalamessa, *Euharistia*, 61.

cultive cu recunoștință și pentru ceilalți creștini, fără însă a-l cere neapărat și de la ei. Fiecare curent spiritual major din sânul creștinismului și-a avut carisma sa specifică ce constituie contribuția sa la bogăția întregii Biserici. Pentru protestanți, este cultul Cuvântului lui Dumnezeu, pentru ortodocși, este cultul icoanelor, iar pentru catolici, e cultul euharistic. Prin fiecare dintre aceste trei căi se realizează același scop: contemplarea lui Cristos în misterul Său¹².

A contempla Preasfântul Sacrament este capacitatea de a stabili un contact de la inimă la inimă cu Isus prezent în ostie și prin El de a ajunge la Tatăl, în Duhul Sfânt, toate într-o deplină tăcere interioară și exterioară. A contempla înseamnă a te fixa în mod intuitiv asupra realității divine și a te bucura de prezența ei.

Dacă în meditație prevalează căutarea Adevărului, în contemplație este vorba despre gustarea Adevărului găsit. Pentru creștini, contemplația nu este niciodată un sens unic, pentru că întotdeauna sunt două priviri care se întâlnesc: privirea noastră asupra lui Dumnezeu și privirea lui Dumnezeu asupra noastră. Dacă privirea noastră uneori se pleacă, slăbește, privirea Lui nu slăbește niciodată. Contemplația euharistică se reduce, uneori, pur și simplu la a-i ține tovărășie lui Isus, la a sta sub privirea sa, la a-i oferi bucuria de a ne contempla pe noi, rodul pătimirii sale¹³.

Adorația lui Cristos în Preasfântul Sacrament poate reprezenta o ofrandă, o jertfă a noastră, deoarece, de multe ori, în vârtejul vieții cotidiene, ne este foarte greu să ne luăm un răgaz pentru a ne dedica lui Isus în afara Liturghiei fără a ni se părea că e o pierdere timp. Și chiar dacă suntem risipiți iar privirea noastră este opacă nevăzând nimic, totuși, prezența noastră lângă Preasfântul Sacrament este o puternică mărturie de credință chiar și atunci când nu reușim să ne rugăm cu sufletul, ci numai cu trupul.

Se impune însă a fi subliniat faptul că, teologia euharistică acordă o atenție deosebită caracterului de ospăț al Euharistiei, subliniind faptul că, forma adevărată, specifică și primordială a pietății euharistice este celebrarea Cinei Domnului, din care fac parte: predicarea cuvântului, rugăciunea euharistică de mulțumire, memorialul

¹² Cantalamessa, *Euharistia*, 63.

¹³ Cantalamessa, *Euharistia*, 64.

ultimei cine, împărțirea și primirea darurilor. Așadar, celebrarea Cinei Domnului conferă valoare tuturor celorlalte practici euharistice, toate celelalte forme ale cultului euharistic fiind importante în măsura în care conduc la Sfânta Liturghie, o prelungesc sau o pregătesc¹⁴.

I.2 Euharistia – semn profetic, eveniment și sacrament

Euharistia este prezentă în trei moduri diferite de-a lungul istoriei mântuirii: e prezentă în Vechiul Testament ca prefigurare (semn profetic), e prezentă în Noul Testament ca eveniment și e prezentă în timpul Bisericii noastre ca sacrament. Astfel, prefigurarea anticipă și pregătește evenimentul iar sacramentul prelungește și actualizează evenimentul¹⁵.

Pentru a înțelege Euharistia nu trebuie să uităm de cina ebraică din care ea s-a inspirat, fiind instituită în contextul istoric și religios al Paștelui iudaic. Astfel, la originea ei stă sărbătoarea trecerii, *Pesah*, care în amintirea eliberării din sclavia egipteană se celebra anual, în timpul lunii de primăvară – 14 Nisan – când fiecare familie trebuia să aducă jertfă un miel fără cusur, să-l prepare și apoi să-l consume fript, împreună cu ierburi amare, cu pâine nedospită și cu vin, totul într-o atitudine de recunoștință față de minunile lui Dumnezeu.

Euharistia este în primul rând un semn profetic, o acțiune însoțită de cuvinte, săvârșită ca expresie a Cuvântului lui Dumnezeu și de aceea devine acțiunea lui Dumnezeu însuși. Astfel, participarea la cina pascală evreiască (mielul înjunghiat, ierburile amare, pâinea-azimă) constituia ritul central, nefiind o simplă amintire ci și o asociere fizică la evenimentul exodului, la acea eliberare minunată pe care Dumnezeu a oferit-o și continua să o ofere poporului său. Cuvintele pe care capul familiei le pronunța reprezentau o nouă actualizare, astfel încât participanții la ospăț beneficiau în mod personal de binecuvântările pe care le primiseră părinții lor¹⁶.

¹⁴ W. Dancă, ”Euharistia cea de toate zilele, astăzi”, în W. Dancă (coord.) *Euharistia în viața bisericii*, 2000, 17.

¹⁵ Cantalamessa, *Euharistia*, 4.

¹⁶ Ferent, *Euharistia*, 29.

Deci Paștele ebraic era atât un memorial cât și o așteptare. Drama a fost că, atunci când Mesia cel așteptat a venit, el nu a fost recunoscut fiind ucis tocmai în timpul sărbătorii pascale, împlinindu-se astfel prefigurarea prin jertfirea adevăratului Miel al lui Dumnezeu. A rămas, astfel, vechiul memorial, dar s-a schimbat conținutul lui: de acum Paștele va fi memorialul unei alte jertfiri și al unei alte treceri¹⁷.

După împlinirea timpului Euharistia nu mai e prezentă ca semn profetic ci ca eveniment, ca realitate sacrificială. Astfel, dacă evreii ofereau ca jertfă lui Dumnezeu memorialul mielului pascal, Isus se jertfește pe El însuși ca jertfă de reconciliere a lumii, oferindu-se ca hrană, ceea ce a reprezentat o adevărată noutate și un adevărat scandal printre iudei¹⁸.

Isus întemeiază ritul cel nou pe vechiul rit pascal, dar îi schimbă conținutul pentru că opera Întrupării și Rascumpărării depășesc infinit eliberarea din Egipt. În al doilea rând, cuvintele lui Isus depășesc net realismul ritului biblic al Paștelui ebraic, deoarece comemorarea operei salvifice e de ordin obiectiv, nu subiectiv¹⁹.

Evenimentul care instituie Euharistia este acela al morții și Învierii lui Cristos și îl numim astfel deoarece e un fapt care s-a petrecut istoric, unic în timp și spațiu, irepetabil. Însă e un eveniment născut din iubire, o lucrare a Sfintei Treimi: este Fiul care se oferă, Tatăl căruia i se oferă și Duhul Sfânt în care se oferă (Evr 9,14).

Deci, Treimea întreagă participă la jertfa din care se naște Euharistia, nu numai Isus. Această înțelegere ne ajută să corectăm diferite idei moderne eronate și absurde care creionează o imagine a Tatălui care privește impasibil din înaltul cerului, în timp ce Fiul său moare pe cruce. Însă Tatăl nu numai că nu l-a cruțat pe Fiul, l-a dat ca jertfă pentru noi toți, cei care suntem beneficiarii jertfei. Aceasta deosebește jertfa creștină de orice altă jertfă²⁰.

Imediat după Rusalii, viața primilor creștini s-a edificat pe întâlnirea acestora pentru ca împreună să ia parte la „frângerea pâinii în case”, unde, respectând porunca

¹⁷ Cantalamessa, *Euharistia*, 4.

¹⁸ Ferent, *Euharistia*, 48.

¹⁹ Ferent, *Euharistia*, 47.

²⁰ Cantalamessa, *Euharistia*, 10.

Domnului: „Faceți aceasta în amintirea mea” (1Cor 11,24-25), celebrau Cina Domnului. Așadar, celebrarea Euharistiei a început odată cu Biserica, care, de atunci și până azi, nu a încetat niciodată să întindă masă.

În zorii creștinismului această celebrare euharistică avea loc numai în ziua de duminică, prima a săptămânii, în case particulare numite *domus ecclesiae*, pe care creștinii le puneau la dispoziția comunității. Treptat, acea primă zi a săptămânii este numită ziua Domnului, în latină *dies dominicum*, de unde și numele de duminică.

Încă de la începuturile Bisericii găsim duminica drept zi pentru celebrarea euharistică și astăzi cu toții ar trebui să înțelegem că nu celebrăm Sfânta Liturghie pentru că e duminică, ci că e duminică tocmai pentru că celebrăm Liturghia și Euharistia. Fără Euharistie, duminica nu este ceea ce numele său exprimă. A trăi duminica fără a participa la Liturghie, la Cina Domnului, este sau ar trebui să fie imposibil.

Iată o ilustrare mai mult decât sugestivă a trăirii duminicii din primele veacuri creștine. În anul 304, în orașul Abitinia, într-o provincie romană din Africa (Tunisia de azi), un grup de 49 de creștini închiși pentru că încălcând ordinele împăratului s-au întâlnit duminica pentru a celebra Euharistia, au fost duși la tribunal pentru a fi supuși judecății. La întrebarea adresată lui Emeritus, unul dintre ei, dacă au avut loc în casa lui adunări împotriva edictului împăratului, acesta a răspuns: „*Sine dominico non possumus*”, expresie tradusă de obicei astfel: „Nu putem trăi fără duminică”. Totuși, textul spune mai mult; termenul latin „*dominicum*” nu numai că trimite la duminică (ziua Domnului), dar înseamnă și Trupul Domnului, mai precis Euharistia. Astfel că, fraza lui Emeritus înseamnă atât: „Nu putem trăi fără duminică”, cât și „Nu putem trăi fără Euharistie”. Iată de ce Trupul Domnului este cel care face din această zi ziua Domnului.

Fundamentul vieții Bisericii este Euharistia iar Isus Cristos a instituit-o ca sacrament în vigilia pătimirii sale, ca semn eficace al harului. Ea se distinge de toate celelalte sacramente pentru că este totodată și memorial al Pătimirii, Morții și Învierii lui Cristos.

În concepția semitică, memorialul (*zikkaron* în ebraică, *anamnesis* în greacă) nu este o pură amintire a unui eveniment întâmplat în trecut, ci este celebrarea care actualizează acel fapt, cu aceeași putere și cu aceeași eficacitatea mântuitoare. Deci, când Biserica celebrează acest memorial, meditând asupra a ceea ce s-a întâmplat în acel timp, nu evocă numai un trecut, deoarece Cristos se face prezent aici și acum – *hic et nunc*.

În liturgia lui Israel, memorialul este un rit care amintește o intervenție de mântuire făcută de Dumnezeu, cu conștientizarea că aceasta se face și acum, în prezent, astfel încât credincioșii au certitudinea că sunt actori și beneficiari actuali. În acest context putem să înțelegem ce înseamnă să spunem că Euharistia este memorial și să înțelegem în profunzimea sa expresia lui Isus: „Faceți aceasta în amintirea mea”.

A spune că Euharistia este memorialul morții și al învierii lui Cristos înseamnă că ea face prezentă și actualizează realitatea amintită. Trebuie spus că Jertfa Crucii, pusă o dată pentru totdeauna pe culmea istoriei umane, se face prezentă în speciile pâinii și ale vinului, iar celebrarea actualizează această jertfă cu toată puterea și eficacitatea ei mântuitoare. Poporul lui Dumnezeu are parte de roadele jertfei pascale, vestind moartea Domnului până la revenirea sa.

Așa cum poporul ebraic aducea mulțumire lui Dumnezeu pentru eliberarea din sclavie, trăind realitatea, la fel și Biserica aduce mulțumire Tatălui pentru eliberarea de păcat și de moarte, realizată de Fiul și actualizată de sacrament, pentru ca acum să aplice beneficiile jertfei Crucii tuturor oamenilor.

Memorialul euharistic este o prezență reală care se celebrează, Cristos fiind prezent ori de câte ori Biserica pronunță cuvintele promisiunii euharistice: „Acesta este trupul meu... acesta este sângele meu”. Invocarea Duhului Sfânt face actuale și eficace cuvintele euharistice ale lui Cristos, iar comunitatea este transformată de această comuniune cu Cristos prezent în mod real.

În Euharistie, deci, prin intermediul pâinii și vinului este actualizat misterul pascal al lui Cristos și omul poate primi, prin semne eficace, mântuirea pe care acel eveniment a realizat-o.

I.3. Teologia euharistică actuală

Atât în conținut cât și în structură, teologia euharistică actuală depinde de mai mulți factori, respectiv: împărtășania cât mai frecventă, caracterul convivial (banchet, ospăț sacru), caracterul sacramental al jertfei euharistice (reactualizare nesângeroasă a jertfei lui Cristos) și dialogul ecumenic.

Având în vedere acești factori, putem constata că, în ceea ce privește conținutul, teologia euharistică subliniază caracterul de ospăț, importanța memorialului, semnificația teologică a cuvântului și conceptul de jertfă. Sub aspect structural teologia de azi a lăsat deoparte împărțirea neoscolastică a doctrinei euharistice în trei tratate (prezența reală, sacrament și jertfă), adoptând o perspectivă unitară care unește aspectele de jertfă și de prezență reală și le interpretează pornind de la evenimentul sacramental al ospățului. Același punct de vedere îl găsim și în Catehismul Bisericii Catolice, Euharistia fiind memorialul de jertfă în care se perpetuează jertfa Crucii și ospățul sacru al împărtășirii cu Trupul și Sângele Domnului²¹.

Dar Euharistia nu este numai o aducere aminte ce înfăptuiește sau actualizează trecutul ci este și un preludiv eshatologic, semn puternic al împlinirii finale. Lucrul acesta înseamnă că Euharistia reprezintă, pe de o parte, lumea viitoare în care creștinii speră, iar pe de alta, îndeplinește o funcție de provocare, schimbare, încurajare²².

Trebuie să reținem că Biserica nu se celebrează pe sine în Euharistie, ci istoria din care provine existența ei, speranța care o însuflețește, venirea Domnului care o transformă.

Totodată, în această celebrare se reprezintă ceea ce este Biserica sau ce ar trebui să fie: o comuniune și o comunitate care dă mărturie despre Cristos și despre Împărăția lui Dumnezeu vestită de El, care caută să trăiască slujind pe aproapele și care reprezintă simbolic ambele lucruri: mărturia cuvântului și mărturia faptei. Deci din Euharistie fac parte atât predicarea Cuvântului, cât și frângerea pâinii²³.

²¹ Dancă, "Euharistia", 12-13.

²² Dancă, "Euharistia", 16.

²³ W. Dancă, "Euharistia", 16.

Ar mai fi de făcut o precizare interesantă în legătură cu aspectele ecumenice ale Euharistiei, fiind vorba despre *communicatio in sacris* adică despre împărtășirea creștinilor aparținând unor confesiuni diferite ținând seama de două principii: exprimarea unității Bisericii și participarea la mijloacele de har²⁴.

Astfel, deși potrivit *Dreptului canonic* regula este interdicția de a împărți Euharistia la creștinii necatolici, totuși, sunt admise o serie de excepții, astfel încât, slujitorii sacri catolici pot administra în mod licit sacramentele Pocăinței, Euharistiei și Ungerii bolnavilor, în anumite condiții și împrejurări și altor creștini necatolici, și invers.

I.4. Participarea la Euharistie

Biserica are numeroase responsabilități, însă toate sunt minore în comparație cu Euharistia, taina care este cea mai mare responsabilitate a ei în istorie.

E poate mai puțin cunoscut faptul că, în primele secole creștine era în vigoare așa-numita *disciplina arcani* (din *lat. arcere* – a ține departe, a ascunde, a feri de privirile profane), ceea ce însemna că despre Euharistie nu trebuia vorbit cu ușurință și nici nu trebuia arătată tuturor, nici chiar noilor convertiți, cărora misterul euharistic le era dezvăluit pe deplin numai în săptămâna următoare botezului. Această practică își avea explicația atât în teama de batjocură și de pângărire păgână dar și într-un sentiment de venerație și uimire religioasă în fața unei asemenea apropieri a lui Dumnezeu. De aceea, în acea vreme, în inscripții și picturi Euharistia era ascunsă sub simbolul peștelui sau sub alte simboluri. Poate a venit momentul de a relua *disciplina arcani*, nu atât în formă, cât în spirit, pentru că azi nu atât riscul profanării Euharistiei e mare, cât riscul banalizării, al reducerii ei la ceva obișnuit, tratat cu dezinvoltură și ușurătate²⁵.

²⁴ W. Dancă, "Euharistia", 17.

²⁵ Cantalamessa, *Euharistia*, 95.

Celebrarea euharistică care se săvârșește în Sfânta Liturghie nu este numai acțiunea lui Cristos, ci și a Bisericii care, ca mireasă și slujitoare a Lui, se jertfește Tatălui împreună cu El.

Înainte de toate, orice creștin trebuie să conștientizeze faptul că nu e suficientă prezența fizică la Sfânta Liturghie, unde nu ar trebui să meargă numai din tradiție sau din curiozitate. Creștinul trebuie să-și dea seama că este prezent acolo pentru a i se oferi lui Dumnezeu.

Înțelegând faptul că Euharistia este jertfa lui Cristos, adică actul său de ascultare față de Tatăl, care se face sub forma ospățului, înțelegem și faptul că o comunitate întrunită pentru a celebra, nu se poate limita la a fi numai spectatoare uimită și emoționată, ci trebuie să ia parte la acest mister, să-l retrăiască în unire cu Mântuitorul, să și-l însușească, în măsura în care își unește ascultarea cu cea a lui Cristos.

La celebrarea euharistică nu e nevoie de spectatori pentru simplul motiv că Euharistia nu este un spectacol care trebuie urmărit, ci e ceva care trebuie trăit deplin și conștient, toți participanții fiind protagoniști împreună cu Cristos, de la preotul celebrant și până la ultimul credincios prezent, cu toții fiind responsabili pentru ceea ce se întâmplă pe altar. Preotul nu este un personaj care acționează pe cont propriu, el nu jertfește pe cont propriu și nici prin împuternicirea noastră, ci este la altar pentru a oferi împreună cu noi, iar noi suntem dincolo de altar nu pentru a-l delega pe el, ci pentru a ne oferi pe noi înșine împreună cu el, ca parte vie a Jertfei euharistice.

La Sfânta Liturghie și mai cu seamă la Euharistie credinciosul trebuie să se ofere în mod total și cu o autenticitate absolută, pentru că tentația este aceea de a-i da lui Dumnezeu cu o mână și a lua imediat înapoi cu cealaltă, dacă nu cu ambele. Mai întâi îi vom oferi Domnului trupul, pentru a fi un instrument al Lui de acțiune, apoi, după ce am oferit trupul, trebuie să-i oferim lui Dumnezeu inteligența, lumea gândurilor lipsită de orgolii și prejudecăți, apoi voința și iubirea. Printr-o astfel de ofertă către Dumnezeu, în ascultare sinceră și sfântă, împreună cu Cristos, se realizează sensul și scopul ultim al existenței umane. Această jertfă își găsește culmea în celebrarea Euharistiei, pentru că acolo, de fapt, îi oferim lui Dumnezeu toată viața

noastră, unindu-ne în mod sacramental cu jertfa totală de sine pe care Cristos o aduce Tatălui.

Unirea cu Cristos, centrul Liturghiei, este în realitate o unire cu umanitatea Lui îndumnezeită și, prin urmare, cu întreaga umanitate din toate timpurile, cu toți oamenii, de pretutindeni, pentru că originea tuturor este în Dumnezeu, iar valoarea fiecărei persoane este o sumă cosmică. Omul, plasat în perspectivă divină și cosmică, unește ambele realități în persoana sa, este în chip ontologic ființă universală, poartă chipul lui Dumnezeu, dar și pe al său propriu.

La celebrarea euharistică este nevoie și de credința în Prezența reală, dar nu numai de ea. Nu este suficient să avem o idee teologică perfectă despre Prezența reală a lui Isus în Euharistie. Mulți teologi pot ști aproape totul despre acest mister, însă îl cunoaște cu adevărat numai cel care experimentează. Se poate întâmpla ca după ce l-am primit de nenumărate ori pe Cristos în Euharistie, la un moment dat, prin intervenția harului, să îl recunoaștem cu adevărat.

Cu privire la înaltul mister al Prezenței reale a lui Isus în Euharistie ne vin îndată în minte infinitele teorii și discuții care există cu privire la el, divergențele dintre latini și ortodocși, dintre catolici și protestanți de care abundă cărțile de teologie și inevitabilele polemici interconfesionale. Dar tocmai aceasta este lucrarea minunată pe care o înfăptuiește Duhul Sfânt în zilele noastre, între toți creștinii. El ne îndeamnă să pornim pe drumul ecumenismului, pe calea recunoașterii reciproce, calea împărtășirii, calea creștină a iubirii-agape²⁶.

²⁶ Cantalamessa, *Euharistia*, 83.

II. CÂNTUL – PARTE A CELEBRĂRII EUHARISTICE

II.1 Sunet și muzică

Sunetul este o valoare constitutivă a vieții, universul este un cosmos muzical, iar oamenii care fac parte din el sunt sunete pline de umanitate. De aceea, nu este posibil să considerăm ceea ce știm despre realitatea sunetului fără a ține cont, în același timp, de ceea ce știm despre om ca ființă muzicală. Nu există muzică fără ființa umană. De fapt, muzica, nu există în sine. Izolată, ea și-ar pierde orice semnificație. Ea lasă o urmă doar în inima oamenilor, căreia îi devine ecou, amprentă subtilă, insesizabilă și cu toate acestea atât de reală²⁷.

Acum două-trei mii de ani, muzica, sunetul, cântecul, însemnau efectiv ceva. La majoritatea popoarelor vechi, muzica, sunetul, incantația, stau la originea însăși a lumii²⁸.

Încă din Antichitate muzica era considerată capabilă să influențeze gândul omului și acțiunile sale, ideea aceasta fiind preluată și de biserica creștină timpurie, ai cărei părinți valorizau muzica pentru că era inspiratoare de gânduri frumoase și pioase despre divinitate dar și pentru capacitatea ei de a deschide sufletul ascultătorului către învățătura creștină.

Sănătatea, înțelepciunea și muzica erau lucruri inseparabile pentru antici. Ei afirmă că muzica este armonizarea contrariilor, înmănușarea celor risipite, punerea de acord a tendințelor diferite. Ea este nu numai ordonarea ritmurilor și melodiilor, ci pur și simplu a întregului sistem, scopul ei fiind unificarea și armonizarea lumii. În muzică sălășluiește compatibilitatea lucrurilor, ba chiar buna rânduială a întregului univers²⁹.

Muzica este cea mai veche formă de exprimare umană, chiar mai veche decât graiul și arta, și apare odată cu nevoia copleșitoare a oamenilor de a comunica între ei.

²⁷ E. Sombart, *Ca sunetele să devină muzică*, București 2014, 23.

²⁸ C. Cezar, *Sonologia*, București 2003, 23.

²⁹ Cezar, *Sonologia*, 49.

Ea emoționează mult mai mult decât cuvintele și „întocmai cum bătaile involuntare ale inimii produc primul ritm al vieții, muzica redă pulsul vieții”³⁰.

Sensibilitatea incredibilă a urechii omenești contribuie la jocul complex dintre auzul și emoțiile noastre iar minunea muzicii constă în aceea că ne organizează sentimentele într-o ordine logică³¹.

În Apus, în ultimele veacuri, muzica s-a dezvoltat cu o forță surprinzătoare devenind una dintre cele mai importante arte, fapt care poate fi înțeles numai prin prisma rolului fenomenului religios în viața societății apusene. Legătura dintre muzică și religie aparține cu certitudine Occidentului, iar psalmodierea pe care o auzim astăzi în bisericile și mănăstirile creștine e legată de originile muzicii apusene, amintindu-ne că muzica începe în sinea noastră și își găsește cea mai naturală expresie în voce³².

Muzica este oglinda în care fiecare ființă umană poate regăsi strălucirea nobleții sale, firul ariadnic al fraternității. Toți pot s-o iubească, chiar dacă nu o practică, deoarece ea aparține tuturor oamenilor în ceea ce au ei mai subtil și autentic, într-o comuniune care transcende toată cunoașterea, toată cultura și toată apartenența socială și religioasă³³.

În scrierile sale despre *pedagogia Resonance - fenomenologia sunetului și gestului*, celebra pianistă Elizabeth Sombart sugerează că, pentru o trăire muzicală autentică e nevoie de o deschidere spre transcendență, de o epifanie în care sunetele devin muzică în măsura în care se bazează pe Prezența infinită întru care conștiințele intră în comuniune. Muzica ne amintește că sensul vieții noastre este relația, cea care face ca un om să nu mai fie îngrădit sau închis în el însuși, ci în mișcare către un altul, către celălalt, către Dumnezeu cel viu.

Dacă muzica noastră nu se bazează pe Prezența infinită, se spulberă, este furată, nu mai este sacră în caracterul ei primordial. Ea se lovește de limitele noastre. Noi o închidem în egoul nostru pentru a o subiectiva și stingem Spiritul în noi. Nu mai

³⁰ Y. Menuhin – C. W. Davis, *Muzica omului* București 1984, 14.

³¹ Menuhin – Davis, *Muzica*, 24.

³² Menuhin – Davis, *Muzica*, 41.

³³ Sombart, *Ca sunetele*, 63.

suntem ascultarea menită a o revela, căci frumusețea este ceea ce apare după ce ne pierdem pe noi din vedere³⁴.

II.2 Cântul alternativ – *Offertorium* și *Communio*

În cadrul celebrării Sfintei Liturghii, după Liturgia Cuvântului și Rugăciunea credincioșilor, urmează momentul central și cel mai plin de semnificații și anume Liturgia Euharistică sau sacrificială, alcătuită din Prezentarea darurilor sau Ofertoriu, Marea Rugăciune sau Canonul Liturghiei și Împărtășania sau *Communio*.

Din punct de vedere muzical Sfânta Liturghie în Biserica romano-catolică cunoaște două forme principale de manifestare, respectiv o formă liturgică fixă, numită *Ordinarium*, având aceleași componente pe tot parcursul anului liturgic (*Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei*) și o formă liturgică mobilă, numită *Proprium*, ale cărei părți diferă ca formă în funcție de specificul timpului liturgic (*Introitus, Graduale, Aleluia, Offertorium, Communio* și alte cântări neobligatorii legate de anumite ocazii).

Întrucât *Offertorium* și *Communio* reprezintă două momente liturgice și muzicale care ilustrează implicarea și participarea fiecărei persoane prezente la Sfânta Liturghie și mai cu seamă la celebrarea Euharistiei, în cele ce urmează m-am oprit asupra lor, încercând să le privesc atât din punct de vedere teologic cât și muzical.

II.2.1 *Offertorium*

Ofertoriul este primul moment al Liturghiei Euharistice și definește procesiunea darurilor care urmează a fi sfințite la altar.

Din punct de vedere etimologic, termenul ofertoriu provine din latinescul *offero*, care semnifică acțiunea de a da, a aduce sau a înfățișa vederii. Este necesară amintirea acestor trei sensuri ale cuvântului, deoarece pâinea și vinul se înfățișează vederii, iar pe lângă acestea, se dau și se aduc bunuri care ajută comunitatea³⁵.

³⁴ Sombart, *Ca sunetele*, 11.

³⁵ M. O. Costea, *Muzica sacră în Codex Caioni*, București 2007, 52.

În ceea ce privește istoricul pregătirii darurilor există dovezi că încă din perioada subapostolică a fost deja generalizată practica oferirii de daruri în Biserică de către credincioși, caritatea creștină fiind unită cu Jertfa Euharistică. Astfel, dacă inițial erau oferite Bisericii și implicit săracilor pâine și vin, cu timpul, au început să fie aduse și alte daruri: ulei pentru candelă, ceară pentru lumânări, flori sau chiar animale.

Până în anul 1000, la procesiunea darurilor participa întreaga comunitate, iar din secolul al XI-lea procesiunea aceasta a căzut în desuetudine, limitându-se numai la anumite solemnități.

Întrucât din secolul al XI-lea printre oferte au început să se regăsească tot mai adesea banii, treptat aceștia au înlocuit complet vechile oferte în natură.

Referitor la semnificația ritului prezentării darurilor trebuie spus că, înainte de orice, pâinea și vinul (boabele de grâu și ciorchinii de struguri) reprezintă atât oferta de noi înșine cât și jertfa Bisericii către Dumnezeu, tocmai pentru a face posibilă unitatea sacrificiului Capului (Cristos) și Trupului (Biserica).

După prezentarea darurilor ca simbol al jertfei noastre, preotul rostește cu venerație rugăciunile specifice de binecuvântare a acestora, respectiv a pâinii și a potirului, practică preluată din tradiția ebraică. Astăzi, în liturghia romană, aceste rugăciuni de binecuvântare a pâinii și potirului reprezintă actualul ofertoriu.

Tema binecuvântării darurilor este tipică relației dintre Dumnezeu și om, fiind preluată din tradiția ebraică, când în cadrul ritualului unor sărbători, tatăl familiei consacra Domnului pâinea și vinul pronunțând anumite rugăciuni de binecuvântare. Binecuvântă și Dumnezeu, cel care copleşte omul cu darurile vieții, naturii și ale istoriei, dar binecuvântă și omul care tresaltă de bucurie în laude și recunoștință. De fapt, Euharistia însăși, asemenea binecuvântării din Vechiul Testament, este simultan un dar al lui Dumnezeu făcut omului în Cristos și o acțiune de mulțumire din partea omului înălțată spre Dumnezeu Tatăl prin Isus Cristos, în Duhul Sfânt³⁶.

Este important să relevăm faptul că binecuvântarea nu este numai cuvânt, ci și gest. Din partea lui Dumnezeu binecuvântarea este totdeauna o inițiativă iar din partea

³⁶ Ferent, *Euharistia*, 246.

omului este înainte de toate un salut, un gest de adorație, o prosternare. Binecuvântarea este deci atât dar oferit de om lui Dumnezeu din pârga pământului dar și cuvânt, ca dar oferit de Dumnezeu omului³⁷.

Ambientul normal al binecuvântării este acela al întâlnirii dintre Dumnezeu și om. Întâlnirea poate avea loc în istorie dar și în cult, când omul vine la Templu pentru a-i mulțumi lui Dumnezeu, Cel care și-a împlinit făgăduințele. Așadar, binecuvântarea este înainte de toate o acțiune a lui Dumnezeu care copleșește omul cu binefacerile sale, în natură și în istorie, iar din partea omului este gestul cu care el, plin de admirație, recunoaște intervenția lui Dumnezeu, îl mărturisește și-i mulțumește prin cuvinte și darurile pământului. De fapt, binecuvântările Ofertoriului sunt laude aduse Creatorului, un strigăt de admirație în fața dărniceiei dumnezeiești. Născându-se din admirație, binecuvântarea aceasta include atât recunoștința cât și proclamarea numelui divin. Deci ofertoriul nu este o simplă anamneză redusă la câteva cuvinte, ci reprezintă un rit, o acțiune liturgică completă, cuvinte și gesturi reunite, o laudă motivată teologic, o proclamare și o mărturisire a numelui lui Dumnezeu³⁸.

Ofertoriul are așadar valoarea unui semn sacramental, iar pâinea și vinul, înainte de a fi semnul prezenței lui Cristos, trebuie să fie simbolul ofertei de noi înșine.

În ceea ce privește materia sacrificiului euharistic, trebuie spus că pâinea folosită în Occident începând cu secolul al IX - lea este azima, pâinea nedospită, considerată cea mai frumoasă și mai albă, aspect ce reprezintă nu numai o deosebire liturgică față de Biserica Orientală ci și un motiv de acuză din partea acesteia, crezându-se că la Cina de Taină a fost folosită pâine obișnuită, dospită, nu azimă.

Și referitor la specia vinului au existat probleme care s-au clarificat în timp, atât cu privire la tipul de vin, trecându-se treptat de la cel roșu la cel alb cât și la apa care trebuie adăugată în vin, ca simbol al unirii jertfei Bisericii cu cea a lui Cristos.

Asupra acestor daruri prezentate pe altar, pâinea nedospită și potirul cu vin, celebrantul se roagă în șoaptă, ușor înclinat înaintea altarului, rostind o rugăciune în

³⁷ Ferent, *Euharistia*, 247.

³⁸ Ferent, *Euharistia*, 248.

numele întregii comunități, preluată din cartea profetului Daniel, care reprezintă starea sufletească de căință a comunități care oferă sacrificiul lui Cristos.

În acest moment, la liturghiile solemne poate interveni și momentul tămâierii darurilor, altarului și persoanelor din jurul lui, focul sacru și parfumat reprezentând nu un sacrificiu ci un obicei sacru, purtător de binecuvântări divine dar și de înălțare a inimii comunității către Dumnezeu.

Survine apoi momentul simbolic al spălării mâinilor celebrantului, ca o purificare și eliberare de mizeria vieții cotidiene înainte de atingerea unor obiecte prețioase.

Ulterior acestui moment urmează invitația comunității la rugăciune, când celebrantul cere ajutorul în rugăciune credincioșilor pentru a se putea înfățișa înaintea lui Dumnezeu ca reprezentant al comunității cu darurile făcute de aceasta. Ofertoriul se încheie cu rugăciunea deasupra darurilor implorând binecuvântarea lui Dumnezeu asupra comunității și îndemnând la unirea jertfei interioare a celor prezenți cu sacrificiul lui Cristos³⁹.

Numai privind din această perspectivă întregul ritual ofertorial poate fi promovată o participare activă și conștientă a credincioșilor la Sfânta Liturghie și poate fi înțeleasă distincția între atitudinea celui care pregătește darurile sau oferă și atitudinea celui care se oferă. E importantă această nuanță pentru că activismul exterior trebuie mereu dublat de o convingere interioară⁴⁰.

Din punct de vedere muzical, Ofertoriul sau *Antiphona ad Offertorium* sau cântul ofertorial are funcția de a însoți procesiunea darurilor care urmează a fi sfințite.

Astfel, practic, prezentarea sau oferirea darurilor la altar se realizează în cadrul unei procesiuni însoțite de cântec, reflectând în același timp bucurie, liniștire și siguranță, ilustrate în bogăția construcției melodice a ofertoriului, textele fiind diferite în funcție de timpul liturgic.

³⁹ Ferent, *Euharistia*, 260.

⁴⁰S. Marsili, *Teologia della celebrazione della eucaristia* Casale Monferrato 1983, 114-118.

Mărturiile cele mai vechi despre cântul ofertorial datează încă din vremea Sfântului Augustin, cel care l-a introdus mai întâi la Cartagina și mai apoi la Hippona, dar prezența în actuala formă este atestată din secolul VIII, devenind uzual din secolul IX. În acea epocă, manuscrisele conțineau un ofertoriu dezvoltat pe două până la patru secțiuni, construit pe versetele din Cartea psalmilor. Însă când va dispărea uzanța procesiunii ofertoriale părțile se vor reduce treptat la o secțiune unică ce va supraviețui în gradualul modern numit *Offertoriale Triplex*⁴¹.

Inițial, cântul ofertorial era alcătuit dintr-un psalm precedat de o antifonă și se schimba de la o sărbătoare la alta, în funcție de perioada anului liturgic, este destul de lung ca întindere, complex și nu poate fi executat decât de către cei mai buni cantori de schola.

Melodiile reprezentând Ofertoriul sunt cu totul aparte datorită melismaticii excesive, a ambitusului întins și a schimbărilor de registre, fiind unice în repertoriul gregorian, ușor de recunoscut prin bogăția ornamentației lor⁴².

Ofertoriile, atât ca text cât și ca melodică, sunt dificil de încadrat într-un anumit tipar de cânt, existând ofertorii cu unul, două (majoritatea), trei sau patru versete.

În general, ofertoriul evocă sentimentul sărbătorii sau al misterului zilei și continuă astfel desfășurarea temei sau temelor propuse în cântările antifonale sau responsoriale precedente, dar într-un mod cu totul particular, fiind într-un raport foarte apropiat și într-o perfectă armonie cu *Introitus*⁴³.

De multe ori, antifona de la Introitus și cea a Ofertoriu, chiar dacă sunt diferite, sunt totuși apropiate prin folosirea aceluiași psalm.

Spre deosebire de celelalte cântări liturgice, în cântul ofertorial creatorul cântă dar și “comentează” textul în același timp, subliniind câte un cuvânt și semnificația sa mistică. De asemenea, uneori se constată și repetarea unor cuvinte sau fraze, din același considerent. Totuși, să notăm că acest tip de ofertorii cu repetiții verbale este restrâns la aproximativ 10-12, toate celelalte ofertorii duminicale și din marile

⁴¹ M. O. Costea, *Sacerdotes, Schola et Christifideles*, București 2006,43.

⁴² Costea, *Sacerdotes*, 43.

⁴³ Costea, *Sacerdotes*, 45.

sărbători nu conțin această formă repetitivă întrucât repetițiile au fost suprimate de reformatorii missei romane la Conciliul Tridentin sub Papa Pius al V-lea. Ne-au rămas numai două ofertorii de acest tip și anume *Domine in auxilium*, din Duminica a XVI-a după Paști și *De profundis*, din Duminica a XXXIV-a de peste an⁴⁴.

În spațiul carpato-danubiano-pontic manuscrisele conținând cântări ofertoriale sunt foarte puține și datează din secolele XV-XVI, fiind cuprinse în culegerile specifice numite *Graduale* și provin din zonele: Cluj- Mănăstur, Sibiu, Șumuleu-Ciuc, Odorheiu Secuiesc și Alba Iulia.

Din păcate, perioada istorică la care ne referim, respectiv secolele XV-XVI nu reprezintă o emblemă prea strălucitoare pentru cântul gregorian nici la noi în țară și nici în zona gregoriană apuseană, având loc involuții în creații sau mai bine spus denaturări ale cântărilor inițiale autentice⁴⁵.

Ofertoriul nu este o simplă anamneză redusă la câteva cuvinte, ci reprezintă un rit, o acțiune liturgică completă, cuvinte, sunete și gesturi reunite, o laudă motivată teologic, o proclamare și o mărturisire a numelui lui Dumnezeu”⁴⁶

II.2.2 *Communio* (Împărtășania)

Communio este momentul liturgic al Împărtășaniei însoțit de melodii liturgice ce presupun cântarea antifonală executată de un grup de cântăreți bine instruiți.

Celebrarea euharistică fiind un ospăț pascal, potrivit poruncii Domnului, participarea activă, pioasă și comunitară a credincioșilor la Sfânta Liturghie se desăvârșește cu primirea Trupului și a Sângelui Său ca hrană spirituală. Iar pentru o cât mai bună pregătire la masa euharistică este importantă cunoașterea riturilor care preced, însoțesc sau urmează Împărtășania⁴⁷.

Despre rugăciunea Tatăl nostru există mărturii încă din secolul al IV-lea, de la Sfântul Augustin și Sfântul Ambroziu. Aceasta, fiind o rugăciune de pregătire pentru Împărtășanie, implorăm lui Dumnezeu harul de a primi cu vrednicie Preasfântul

⁴⁴ Costea, *Sacerdotes*, 56.

⁴⁵ Costea, *Sacerdotes*, 62.

⁴⁶ Ferent, *Euharistia*, 248.

⁴⁷ Ferent, *Euharistia*, 360.

Sacrament, implorăm iertarea de păcate, curăția inimii și sfințenia vieții. Prin ea implorăm Domnului harul de a fi sfințiți de tainele Trupului și Sângelui Său, de Pâinea suprasubstanțială, în unitatea Duhului Sfânt⁴⁸.

Totuși, întâlnirea personală cu Domnul în Preasfântul Sacrament este precedată și pregătită de alte două rugăciuni și anume: rugăciunea numită și embolism, prin care este reluată cererea eliberării de rău și de a beneficia de pace în zilele noastre, respectiv rugăciunea pentru reconcilierea și unirea Bisericii, ambele profund ancorate în Sfânta Scriptură.

Astfel, Biserica conștientizează faptul că Euharistia face și hrănește atât unitatea ei cu Domnul cât și unitatea creștinilor între ei într-un singur trup vizibil.

Nu ne putem mărgini numai la aspectul vertical al Împărtășaniei cu Dumnezeu, Tată, Fiu și Duh Sfânt pentru că în Euharistie se înfăptuiește și o împărtășire orizontală, cu frații noștri. Trupul lui Cristos care este Biserica s-a format asemenea pâinii euharistice, a trecut prin aceleași vicisitudini. Cu alte cuvinte, ceea ce exprimă în plan vizibil semnele pâinii și vinului – unitatea multor boabe de grâu și boabe de strugure – este realizat de sacrament în plan lăuntric și spiritual⁴⁹.

Cristos care vine la fiecare dintre noi prin Împărtășanie este același Cristos care merge și la fratele de lângă noi. El ne leagă pe unii de alții în momentul pe care ne leagă pe toți de El. Aici rezidă, poate, semnificația profundă a expresiei din Faptele Apostolilor „Uniți în frângerea pâinii”. E un paradox acesta al creștinilor uniți în împărțire, căci frângere înseamnă împărțire. Așa este: suntem uniți în împărțirea aceleiași pâini. Sfântul Augustin ne amintea că nu se poate obține o pâine dacă grăunțele ce o compun nu sunt mai întâi măcinate. Iar pentru a fi măcinate nimic nu este mai eficient decât iubirea frățească, care este ca o moară ce ne șlefuiește în fiecare zi, netezindu-ne asperitățile firești⁵⁰.

E important să evocăm aici și ritul păcii, săvârșit înainte de apropierea de Sfânta Împărtășanie, care riscă uneori să fie redus la un simplu salut omenesc sau la o amicală

⁴⁸ Ferent, *Euharistia*, 362.

⁴⁹ Cantalamessa, *Euharistia*, 38.

⁵⁰ Cantalamessa, *Euharistia*, 39.

strângere de mâini. Totuși, în cadrul Sfintei Liturghii semnificația lui este una superioară și exprimă atitudinea interioară care condiționează însuși cultul creștin. Este vorba aici despre comuniunea fraternă, nu despre orice tip de comuniune, iar aceasta presupune două condiții ale stării interioare a creștinului participant la celebrarea euharistică: comuniunea și fraternitatea acestei comuniuni.

Comuniunea fraternă este prezentată de *Faptele Apostolilor* nu numai ca una dintre constantele esențiale ale comunității creștine, dar ca pe o condiție a “frângerii pâinii”, adică a cultului creștin. Aceasta nu constă în faptul că un anumit număr de creștini se reunesc în momentele determinate, duminica, după cum evreii se adună sâmbăta iar musulmanii vinerea, pentru a oferi lui Dumnezeu un cult public. E necesar ca ei să se străduiască să formeze între ei, în decursul săptămâni, o adevărată comunitate, o familie în care fiecare să-l considere pe celălalt „un frate preaiubit”, după cum recomandă Sfântul Paul. Comuniunea fraternă și frângerea pâinii, constituie, de fapt, o singură constantă a vieții creștine, care include transformarea întregii vieți⁵¹. Comuniunea fraternă este exprimată de însuși ritul păcii ca pecete a rugăciunii noastre, gestul strângerii de mână simbolizând iubirea și slujirea lui Dumnezeu și a fraților.

Imediat după ritul păcii are loc acela al frângerii hostiei consacrate, gest care încă din timpul apostolilor a dat numele întregii acțiuni euharistice.

Pentru a înțelege pe deplin acest gest trebuie să conștientizăm faptul că, pe lângă semnificația de ordin practic de a împărți fiecărui participant câte un fragment din hostie există și semnificația sacrificială.

Este vorba așadar atât despre împărțire cât și despre jertfire, iar pentru a face ceea ce a făcut Isus trebuie să aibă loc frângerea de sine a fiecăruia, adică renunțarea la orgoliu, răzvrătire și rigiditate.

A fi Euharistie asemenea lui Isus înseamnă a fi cu totul abandonat voinței Tatălui⁵².

⁵¹ Ferent, *Euharistia*, 369.

⁵² Cantalamessa, *Euharistia*, 18.

În liturgia actuală, frângerii hostiei îi urmează imediat *commixtio* sau reunirea sfintelor specii, când particola detașată din hostie este introdusă în potir în timp ce se recită o rugăciune specifică. Aceasta semnifică faptul că, după ce ne-a dăruit viața în Trupul Său, El ne dăruiește și moartea, prin Sângele Său, Euharistia fiind misterul Trupului și Sângelui Domnului.

În timp ce se face frângerea pâinii și reunirea speciilor se cântă invocația *Agnus Dei* (Mielul lui Dumnezeu) care se repetă de trei ori, primele mărturii ale acesteia datând din secolul al IX - lea. Astăzi avem un *Agnus Dei* sub forma unui imn compus din puține cuvinte, dar într-o formă impunătoare.

Urmează momentul pregătirii personale a preotului pentru a se împărtăși, constând în rostirea de către acesta a unei rugăciuni pregătitoare, arătarea hostiilor credincioșilor, adoptarea unei atitudini de umilință și împărtășirea propriu-zisă a sa iar apoi a credincioșilor.

După împărtășirea celebrantului și a credincioșilor se va lua un moment meditativ de tăcere sau se poate intona un cântec care exprimă unirea spirituală a tuturor celor care s-au împărtășit.

Communio este de fapt acest moment liturgic al Împărtășaniei reprezentat de melodii liturgice ce presupun cântarea antifonală, executată de un grup de cântăreți bine instruiți. Unul dintre cele mai vechi *communio*-uri din corpusul de cântări gregoriene este „*Gustate ed videte quoniam suavis est Dominus*” (Gustați și vedeți cât de bun este Domnul), aparținând Duminicii a VIII-a după Rusalii, cu textul psalmului 33⁵³.

Inițial, acest cânt pentru momentul Împărtășaniei apărea însoțit de unul sau mai multe versete de psalm, dar, după anul 1000, se va renunța la obligativitatea acestui tip de formă, urmând să se cristalizeze forma de *Communio* valabilă și azi, extrem de mozaicată, cu texte preluate din *Noul Testament*. Așadar, se poate remarca un tip de

⁵³ Costea, *Muzica*, 58.

cânt liturgic folosind cu precădere texte biblice, fără a fi întotdeauna obligatorie inserarea versetului psalmodic⁵⁴.

Potrivit codicelui călugărului franciscan Ioan Căianu cunoscut și sub numele de *Codex Caioni* (una dintre cele mai importante surse de referință privind muzica, practica instrumentală și genurile abordate în spațiul transilvan de secol al - XVII- lea) în acest spațiu liturgic s-au remarcat cinci creații muzicale pentru Împărtășanie, după cum urmează: *Christus resurgens* de Lodovico Viadana cu text preluat din Epistola către Romani, *Domine duo talenta* de Giacomo Finetti cu text din Evanghelia după Matei, *Domine quinque talenta* (fără nume de autor și incompletă), *Illumina Domine faciem tua* de Lodovico Viadana cu text preluat din Psalmi și *Servite Domino in timore* de Giacomo Finetti, cu text preluat din Psalmul 2 și care corespunde perioadei liturgice a Postului Mare, mai exact zilei de vineri de după Miercurea Cenușii.

II. 3 Puterea spirituală a muzicii liturgice

Muzica este un element esențial al desfășurării oricărui ritual religios iar creștinii, încă de la începutul Bisericii, au înălțat cântări de laudă lui Dumnezeu în adunările liturgice, ca semn al bucuriei inimii și al participării active la Sfânta Liturghie.

Sfinții Părinți foloseau chiar o alegorie care identifica o analogie cu întreaga ființă umană ce vibrează cântând slavă lui Dumnezeu. Astfel, limba era psaltirea Domnului, prin harpă se înțelegea gura ce vibrează la atingerea Duhului Sfânt, iar prin orgă se considera că se face referire la trupul omenesc⁵⁵.

Puterea muzicii în general este destul de diversă, acționând asupra ascultătorului în mai multe moduri. Dacă unii o asimilează pur și simplu la nivel instructiv, alții o analizează pentru a depista în ea indicii ale existenței, iar cei mai mulți o ascultă pentru mesajul transmis.

⁵⁴ Costea, *Muzica*, 59.

⁵⁵ L. Avram, *Catharsis musical sau despre efectele benefice ale muzicii asupra ființei umane*, București 2007, 91.

Un alt aspect este legat de funcția liturgică a muzicii sacre precum și de rolul ei în cadrul închinării religioase. Închinarea este o caracteristică fundamentală a omului de celebrare a divinității, care începe odată cu privilegiul descoperirii lui Dumnezeu. De aceea omul este dator să i se închine și să-i înalțe lui Dumnezeu cântări de laudă și mulțumire împreună cu toți sfinții, prin muzică această apropiere fiind realizabilă, atâta vreme cât există ideea superioară a credinței⁵⁶.

Muzica liturgică are o serie de caracteristici, între care cele mai importante sunt caracterul ritual, ea fiind atât subordonată cât și integrată liturghiei, caracterul sacru, acela de preamărire a lui Dumnezeu și de edificare a credincioșilor, caracterul pastoral, influențând participarea activă a credincioșilor la celebrare și caracterul estetic, frumusețea ei nefiind deloc una de neglijat.

Dimensiunea extatică a muzicii este dată de o reacție subliminală privind mișcarea și ritmul, ce conduc către transformări psihice. Puterea simbolică a muzicii a fost exprimată de scriitorii creștinismului timpuriu, care integrau tiparele muzicii, ca de altfel și ale altor arte, ca parte a marii simfonii a ordinii inițiate și susținute de Dumnezeu, Creatorul Universului. Muzica creată de oameni este un simbol al tiparului infinit de grandios al Creației lui Dumnezeu iar acceptarea acestei dimensiuni mistice a muzicii are consecințe importante pentru creștinism.

În timp ce Sfântul Augustin definea cântul ca fiind limbajul iubirii omului pentru Dumnezeu, Sfântul Ambrozie recunoștea efectele benefice ale muzicii sacre și capacitatea ei de a sensibiliza sufletul omenesc, de a favoriza momentele de iluminare, de limpezire, de regăsire a credinței chiar, așa cum a experimentat și el⁵⁷.

O frumoasă mărturie despre puterea miraculoasă a muzicii de a conduce sufletul într-o stare specială de fervoare, ne parvine prin intermediul unui citat din lucrarea "*Opera omnia*" a lui Guillaume Dufay, în care, un participant la o liturghie ce avea loc în anul 1436 în Domul Santa Maria del Fiore din Florența își povestește trăirile în următoarele cuvinte: „Simțurile tuturor au început să se înalțe. Dar când preotul ridică Sfânta Ostie, întreg interiorul templului se umplu de asemenea cântări corale

⁵⁶ Avram, *Catharsis*, 91.

⁵⁷ Avram, *Catharsis*, 92.

armonioase și de un asemenea concert de diverse instrumente, încât părea, nu fără motiv, că muzica paradisiului și cântările îngerilor ar fi fost trimise din cer să șoptească la urechile noastre o dulceață de necrezut. De aceea am fost cuprins de un asemenea extaz în acel moment, încât mi se părea că mă împărtășesc de binecuvântările sfinților, aici pe pământ⁵⁸.

În cartea sa „*Muzica și mintea*”, Anthony Storr subliniază faptul că în toate societățile și în toate timpurile funcția primară a muzicii a fost una colectivă și de comuniune, de adunare a oamenilor la un loc și de creare de legături între ei. Acest rol primar al muzicii s-a pierdut oarecum în prezent, fiindcă acum avem o clasă specială de compozitori și interpreți, iar restul suntem reduși la ascultarea pasivă. Pentru a reda muzicii dimensiunea ei socială și pentru a simți din nou emoția colectivă și comuniunea prin muzică trebuie să mergem la concerte, la festivaluri muzicale sau la biserică. În astfel de situații muzica devine o experiență comună și într-un anumit sens pare să se stabilească o conexiune reală între „sistemele nervoase” prin ritmul auzit și interiorizat în același fel de toți cei prezenți. Ritmul îi transformă din ascultători în participanți, face ca procesul de ascultare să devină activ și sincronizează creierul, mințile și inimile tuturor. Așa cum oscilațiile neuronale rapide conectează diverse zone funcționale din creier și din sistemul nervos, ritmul conectează sistemele nervoase ale indivizilor din comunitățile umane⁵⁹.

Atunci când la Sfânta Liturghie participanții cântă, lucrarea Duhului Sfânt se arată deplin unind sufletele celor într-o credință și dragoste de Cristos, făcându-i un trup comun al Lui. Fericirea și creșterea în Cristos după care tânjește omul de azi nu se pot realiza decât în duhul de comuniune a credincioșilor.

Cântul este integrat în lucrarea sacramentală mântuitoare unindu-i pe toți credincioșii într-un glas și în cugetul lui Cristos. Și după cum orice lucrare sacramentală este rezultatul unui teandrisim, la fel și cântul liturgic care unește nu doar pe cei din Biserică ci pe cei din Biserică cu sfinții și cu îngerii, simbolizând însăși lauda pe care îngerii o înalță în ceruri în jurul tronului dumnezeiesc.

⁵⁸ Avram, *Catharsis*, 92.

⁵⁹ O. Sacks, *Muzicofilia – povestiri despre muzică și creier*, București 2007, 253.

Prin cântul liturgic sporește jertfa noastră, aceea de comuniune și dialog între persoane, de renunțare la lauda noastră, la eul nostru și de depășire a egoismului și individualismului. Prin cântare ne solidarizăm cu întreaga umanitate, îi cuprindem pe toți, ne înfrățim cu suferința aproapelui. Cântarea în comun este modul cel mai propriu de a-I mulțumi din toată inima lui Dumnezeu, de a-L lăuda și de a-I ne închina. Prin această cântare spunem mai mult decât putem exprima prin orice cuvinte, realizăm o unitate spirituală care depășește orice izolare individualistă și pătrundem în universalismul divin.

Cântul liturgic este și un mijloc de terapie în Biserică ajutându-l pe om să își cunoască starea lăuntrică, îl scoate din individualitate și îl unește cu aproapele. Efectele se datorează pe de o parte conținutului textelor, iar pe de alta melosului ce face ca textul să vindece rănila sufletului.

În Occident, marea muzică s-a dezvoltat prin intermediul compozitorilor care scriau pentru serviciul religios. Pornind cu tradiția școlii de la Notre Dame, trecând prin Ars Nova, secolul al XIV – lea și chiar prin Reforma lui Luther care, în secolul al XVI – lea a încercat să compună imnuri mai accesibile pentru a putea fi interpretate de întreaga congregație, muzica de cult a realizat o permanentă educație estetică, alături de cea religioasă și morală, în rândul credincioșilor. Lucrările lui Palestrina, de exemplu, ca și cele ale lui Bach, pentru a aminti doar doi corifei ai artei muzicale ce au compus muzică religioasă, sunt cântate și admirate în biserici ale tuturor cultelor occidentale (ca și pe scenele de concert) și dezvoltă atât mintea cât și sufletul celor prezenți la serviciul divin⁶⁰.

Având în vedere că oamenii merg la biserică încă din copilărie auzul lor se deprinde cu sonoritățile marii muzici ce se intonează în cadrul slujbelor și chiar dacă nu e vorba de o educație muzicală explicită, simțul muzical se dezvoltă, intuiția începe să funcționeze corect și muzica începe să le comunice limbajul ei esențial. Comunicarea muzicală are o caracteristică aparte față de cea conceptuală, ea nefiind condiționată de înțelegere și nici controlată și determinată de rațiune. Realizată în principal pe principiul Sonanță – Rezonanță, comunicarea muzicală poate să se bazeze

⁶⁰ Avram, *Catharsis*, 136.

pe resimțirea stărilor afective și a trăirilor pe care le inspiră muzica ascultătorilor. Sufletul ajunge să vibreze pe aceeași lungime de undă cu starea psihologică sugerată de imaginile sonore și se comportă ca o imensă cutie de rezonanță⁶¹.

Un suflet evoluat ajunge prin intermediul muzicii să vibreze la toate sugestiile expresiei sonore. Iar dacă mesajul lucrării respective este unul religios, muzica îl amplifică. Ea trezește sentimente religioase latente, le face să evolueze și să se manifeste prin creșterea iubirii pentru Dumnezeu și pentru oameni. Mai pe scurt, poate augmenta trăirea credinței și, în unele cazuri fericite, poate conduce, prin revelație la convertiri neașteptate⁶².

Dacă în diversele culte păgâne muzica religioasă manipulează sufletele sau conștiințele ascultătorilor, în creștinism această intenție de manipulare lipsește pentru că Dumnezeu e perceput într-un continuu dialog cu omul, iar prin realizarea comuniunii cu El sufletul omenesc e în stare să simtă evlavia, înțelegerea, iubirea și armonia perfectă a Creatorului.

Muzica este parte integrantă a Sfintei Liturghii nu numai pentru că ea conferă un plus de solemnitate celebrării ci mai mult pentru că, prin valoarea ei facilitează comuniunea între oameni și între oameni și Dumnezeu.

⁶¹ Avram, *Catharsis*, 136.

⁶² Avram, *Catharsis*, 137.

III. COMUNIUNEA PRIN ARTA SACRĂ

III.1 Dialogul muzical în Sfânta Liturghie

Știm de la Sfântul Augustin că acela care se roagă cântând, se roagă de două ori, ceea ce ne îndreptățește să credem că muzica liturgică este forma ideală de rugăciune, așa cum considerau Apostolul Paul și mai apoi Sfinții Părinți ai Bisericii.

Evoluția cântului liturgic pe drumul apropierii de Dumnezeu și al dialogului cu El are drept mărturie notațiile literale din manuscrisele descoperite la așezământul arheologic egiptean *Oxyrinchus*, apoi creațiile călugărilor muzicieni atât adiaematiche (Saint- Gall, Metz, Chartres) cât și diastematice (Benevento, Albi, Montpellier) și mai ales operele marilor compozitori (Palestrina, Bach, Mozart, C. Franck sau Mendelssohn)⁶³.

Studierea muzicii sacre în general și a fenomenului gregorian în special nu poate să facă abstracție de aspectul dialogal al raportului dintre om și Divinitate și de șansa oferită de Dumnezeu de a purta acest dialog cu El, pe care o au toți oamenii.

Dumnezeu ne oferă libertatea dialogului cu El, ne deschide „rețeaua” spre nodul central prin varianta rugăciunii-dialog. Acest fapt devine concret și prin expresiile de manifestare muzicală sacră. Putem spune că, de fapt, ponderea cea mai mare în ritualul religios creștin o deține acest tip de cânt liturgic. Astfel, putem observa că părțile liturgice fixe denumite *Ordinarium* în Biserica Romană, gravitează în jurul unui punct central – dialogul dintre celebrant și credincioși sau cor, ca de altfel și celălalt segment liturgic propriu timpului respectiv numit *Proprium de tempore*, cu mențiunea că dialogul, în acest caz, este întruchipat de soliști și schola⁶⁴.

Încercând o ilustrare a dialogului liturgic fără a intra însă în detalii de ordin tehnico-muzical, se cuvin amintite, fie și numai în treacăt, atât momentele muzicale liturgice fixe care alcătuiesc *Ordinarium Missae* cât și unele dintre cele cu caracter mobil, reunite în *Proprium Missae*, care ilustrează mai elocvent dialogul.

⁶³ Costea, *Muzica*, 7.

⁶⁴ Costea, *Sacerdotes*, 8.

„*Kyrie eleison*” este cântarea prin care se exprimă gestul penitențial și cererea de iertare la începutul Sfintei Liturghii prin repetarea formulei sus amintite. În Antichitate această formulă era foarte lungă, astfel că în secolul al VII-lea au fost reduse numărul invocațiilor și lungimea acestora intervenindu-se și asupra structurii litanice prin introducerea formulei „*Christe eleison*”.

Astfel, „*Kyrie*” este o rugăciune cu totul aparte, cu vocație personalizantă în primul rând datorită faptului că se folosesc termeni din două limbi extrem de importante pentru cultura europeană și spațiul creștin: limba greacă și limba latină. În al doilea rând datorită conectării la imaginea cristică prin smerenie și căință, în absența căroră, aș îndrăzni să spun, realizarea stării, a ethos-ului corespunzător rugăciunii *Kyrie eleison* nu este posibilă⁶⁵.

„*Gloria*” este segmentul liturgic imediat următor lui „*Kyrie*”, iar textul evanghelic ce poate fi găsit la evanghelistul Luca este relevant în fixarea și a acestui cânt în sfera angelică (*hymnus angelicus*)⁶⁶. Este un imn de bucurie și recunoștință care conține cea mai bogată expresie a Bisericii în rugăciune și este inspirat din cântarea de laudă rostită de îngeri la nașterea lui Cristos.

Lumina îngerească reflectată de imnul *Gloria* (ca și în cazul lui *Kyrie*) este evidentă încă de la introducere, când îngerul, prin imaginea episcopului sau preotului vestește păstorilor bucuria Nașterii Mântuitorului, iar corul, care continuă cântarea, simbolizează oștirile cerești⁶⁷. Este un rit solemn prin care credincioșii, intrând în dialog cu celebrantul, îl preamăresc pe Dumnezeu.

„*Credo*” constituie momentul mărturisirii de credință în Cristos făcută de adunarea credincioșilor ca un răspuns la ascultarea Cuvântului lui Dumnezeu. Deși a apărut ca rugăciune în perioada medievală cunoscând trei variante, cel mai folosit și cel care face parte din liturgia propriu-zisă este crezul nicenian.

„*Sanctus*” este, ca și „*Gloria*”, considerat un *hymnus angelicus*, dar, în același timp și o laudă adusă de oameni lui Dumnezeu, datorită imaginii secțiunii secunde a

⁶⁵ Costea, *Muzica*, 12.

⁶⁶ Costea, *Muzica*, 18.

⁶⁷ Costea, *Muzica*, 20.

momentului liturgic, unde textul descrie intrarea lui Isus Cristos în Ierusalim⁶⁸. El este considerat cea mai nobilă cântare aclamată din liturghie, o explozie de bucurie și adorație.

În explicarea missei, tratatul medieval „*Dominus vobiscum*”, din secolul al IX - lea plasează „*Sanctus*” înainte de toate, în zona slăvirilor trinitare, cele trei aclamații fiind adresate Tatălui, Fiului și Sfântului Duh. Tratatul „*Quotiens contra se*” din secolul al X - lea semnaleză faptul că se rostește o singură dată „*Dominus Deus Sabaoth*” pentru a se aduce slavă unicului Dumnezeu, iar termenul ebraic „*Sabaoth*” semnifică oștirile, puterile cerești⁶⁹.

„*Benedictus*” este a doua parte din „*Sanctus*”, iar menționarea acestuia a fost explicită pentru prima dată în *Constitutiones Apostolicae*.

„*Agnus Dei*” este cântul intonat în momentul frângerii pâinii euharistice și al reunirii speciilor și are exclusiv un caracter cristocentric iar textul său provine din Evanghelia după Ioan în care este prezentă imaginea Mielului lui Dumnezeu care suferă în tăcere.

În ceea ce privește maniera de cânt a acestei părți, Aurelian de Reome în tratatul său „*Musica disciplina*” dă următoarea explicație care ne amintește de vechile comentarii asupra *Introitus-ului* „se cântă *Agnus Dei* pentru a pregăti sufletul pentru întâlnirea cu sacralitatea,⁷⁰.

Dintre secțiunile cu caracter mobil aparținând lui *Proprium Missae* câteva sunt relevante pentru a ilustra dialogul liturgic.

Astfel, „*Introitus*” sau „*Antiphona ad Introitum*” este cântarea de la debutul Sfintei Liturghii, care însoțește procesiunea de intrare a celebrantului și constă în intonarea unui psalm în formă antifonală sub forma unui dialog între solist și schola.

Un alt moment liturgic este cel numit „*Graduale*”, acesta reprezentând psalmul responsorial al zilei, psalm ce se cântă după prima lectură, intonat de diacon sau lector

⁶⁸ Costea, *Muzica*, 30.

⁶⁹ Costea, *Muzica*, 32.

⁷⁰ Costea, *Muzica*, 36.

de pe treptele (*lat. gradus*) amvonului situat în prezbiter. După fiecare strofă credincioșii cântă sau rostesc un refren ce constituie răspunsul lor la Cuvântul Domnului⁷¹.

Odată cu reformele aduse de Conciliul Vatican II, acest cânt extrem de ornamentat și dificil de executat de nespecialiști, a fost înlocuit cu psalmul propriu-zis intonat de cantor și apoi repetat de credincioși, folosind un ton de psalm ori o melodie ușor de reținut și de intonat de către toți cei din Biserică⁷².

„*Alleluia*” provine din cultura ebraică și semnifică lauda adusă Domnului iar în cadrul Sfintei Liturghii are rolul de a pregăti ascultarea de către credincioși a Evangheliei pe care o recunosc ca fiind Cristos care le vorbește. Această cântare se remarcă printr-o ornamentație bogată.

Responsoriile sunt alte forme de cânt alternativ cu ponderea cea mai mare în corpus-ul de cântări gregoriene și sunt părți de cânt liturgic legate de alte forme, mai ample, de cânt religios (psalmi, imnuri, litanii). Ele se desfășoară alternativ între celebrant și cor, elementul solistic putând îmbogăți melismatic cântul⁷³.

Tema dialogului reprezintă un adevărat ax ordonator al structurii manifestărilor liturgice (între celebrant și credincioși sau cor ori între solist și schola) fiind în măsură să ne ajute să deslușim verticala Misterului Întrupării în orizontala structurii dialogale a celebrării liturgice. Am putea spune că, în fond, o desfășurare liturgică lipsită de dialog ar fi la fel de eretică și de rătăcită hermeneutic – în raport cu adevărul de profunzime al moștenirii creștine – precum ne apare dramatica perioadă iconoclastă ce a zguduit mai bine de un secol Imperiul Bizantin⁷⁴.

⁷¹ I. Tamaș, *Mic dicționar creștin catolic*, Iași 2001, 200.

⁷² Costea, *Muzica*, 46.

⁷³ Costea, *Muzica*, 116.

⁷⁴ Costea, *Muzica*, 138.

III.2 Recomandările Bisericii privind muzica liturgică

Așa cum reiese din prevederile *Constituției Conciliului Vatican II - Sacrosanctum Concilium*⁷⁵ precum și din cele ale *Catehismului Bisericii Catolice*⁷⁶, muzica sacră constituie o comoară de o valoare inestimabilă pentru Biserică, fiind parte necesară și integrantă a liturghiei solemne, întărind funcția serviciului divin, aducând Slavă lui Dumnezeu, înnobilând rugăciunea și favorizând comuniunea.

Chiar dacă se pune un accent deosebit pe muzica sacră corală, se recomandă clerului să vegheze cu atenție pentru ca întreaga adunare a credincioșilor să-și poată manifesta propria participare activă prin cânt la celebrările liturgice.

Se acordă o mare importanță educației și practicii muzicale în unitățile de învățământ catolice, ceea ce implică și o formare atentă și riguroasă a profesorilor însărcinați cu predarea muzicii sacre.

Biserica recunoaște în primul rând cântul gregorian ca fiind propriu Liturghiei romane, dar nu exclude de la celebrare nici alte genuri de muzică sacră, inclusiv polifonia. Chiar și cântul religios popular este promovat în mod inteligent așa încât în anumite devoțiuni și acțiunile liturgice să poată răsună glasurile credincioșilor. Deoarece în anumite regiuni, mai ales în țările de misiune, există popoare care posedă o tradiție muzicală cu rol mare în viața lor religioasă și socială, se va acorda acestei muzici respectul și locul cuvenit.

Totodată, se bucură de mare apreciere orga cu tuburi, ca instrument muzical al cărui sunet poate să adauge o strălucire minunată celebrărilor, alte instrumente putând fi admise în cultul divin după aprecierea și cu consimțământul autorității bisericești teritoriale competente, în măsura în care se hotărăște că sunt sau pot fi adaptate uzului sacru și solemnității templului și pot edifica pe credincioși.

Textele destinate cântului sacru vor fi conforme cu doctrina catolică, ba mai mult, vor fi luate de preferință din sfânta Scriptură și din izvoarele liturgice. Deoarece

⁷⁵ Constituția liturgică a Conciliului Vatican II - *Sacrosanctum Concilium*. Conciliul Vatican II, București 1999, 11

⁷⁶ *Catehismul Bisericii Catolice*, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București 1993, 121

cântul și muzica sunt strâns unite cu acțiunea liturgică, ele trebuie să respecte următoarele criterii: conformitatea textelor cu învățătura catolică, luate de preferință din Scriptură și din izvoarele liturgice; frumusețea expresivă a rugăciunii; calitatea muzicii; participarea comunității; bogăția culturală a poporului lui Dumnezeu și caracterul sacru și solemn al celebrării.

III.3 Euharistia și arta sacră

Biserica s-a preocupat și de influența Euharistiei asupra artei sacre, sens în care menționăm enciclica Papei Ioan Paul al II - lea *Ecclesia de Eucharistia*⁷⁷, din cuprinsul căreia putem desprind câteva idei interesante.

Credința Bisericii în misterul euharistic s-a exprimat în istorie nu doar prin cerința unei atitudini interioare de devoțiune, ci și printr-o serie de exprimări exterioare, menite să evoce și să sublinieze măreția evenimentului celebrat, ceea ce, în timp, a condus la dezvoltarea unui bogat patrimoniu artistic. Nu numai muzica ci și celelalte arte, ca arhitectura, sculptura, pictura, au găsit în Euharistie, direct sau indirect, un motiv de mare inspirație.

În arhitectură, spre exemplu, se poate observa cel mai ușor cum au evoluat lucrurile, locul primelor celebrări euharistice plecând de la „domus,-ul familiilor creștine, trecând la bazilicile primelor secole, apoi la impunătoarele catedrale medievale și, în cele din urmă, la bisericile larg răspândite în zonele unde a ajuns creștinismul. De asemenea, forma altarelor și a tabernacolelor s-a dezvoltat în spațiile liturgice, urmând, de la caz la caz, nu doar elanurile inspirației, ci și indicațiile unei înțelegeri mai precise a misterului.

Splendorile arhitecturii și mozaicurile din Orientul și Occidentul creștin sunt un patrimoniu universal al credincioșilor și sunt purtătoarele garanției plinătății atât de mult dorite a comuniunii în credință și celebrare.

⁷⁷ Ioan Paul al II – lea, *Ecclesia de Eucharistia*, Iași 2003

În această perspectivă a artei care tinde să exprime, prin toate elementele sale, sensul Euharistiei în conformitate cu învățătura Bisericii, este recomandată o atenție sporită asupra construcției și decorării edificiilor sacre. Și aceasta, pentru că arta sacră, indiferent de forma ei, trebuie să fie capabilă să exprime într-un mod adecvat misterul credinței Bisericii. E evident și faptul că o mare responsabilitate revine clericilor, care, în celebrarea euharistică au misiunea de a prezida *in persona Christi*, asigurând mărturia și slujirea comuniunii nu doar pentru comunitatea ce ia parte direct la celebrare, ci și pentru Biserica Universală. De aceea, este subliniat apelul la fidelă respectare a normelor liturgice.

În lumina acestor criterii care se pot corela și cu cele formulate în *Scrisoarea către artiști a Papei Ioan Paul al II - lea*⁷⁸, putem interpreta operele de artă ca manifestări ale simțului credinței la creștini, precum și ca manifestări ale nuanțelor teologiei și catehezei, în diferitele epoci din istoria Bisericii. Nu vor fi totuși trecute sub tăcere calitățile estetice ale acestor opere artistice și nici intenția expresivă a autorilor. O privire chiar sumară asupra istoriei și evoluției artei creștine va fi elocventă în acest sens.

Știm că primele manifestări plastice ale creștinismului sunt de tip simbolic, iar dintre toate simbolurile păstrate în catacombe, cele cu un conținut euharistic mai pronunțat sunt pâinea, peștele și vița-de-vie, care apar pe inscripții, fresce, mozaicuri și sarcofage⁷⁹.

Astfel, tema pâinilor și a peștilor are la bază relatările evanghelice ale lui Ioan (In 6,1-15). În icoanele paleocreștine apare de multe ori un coș cu cinci pâini, iar alături, doi pești. În mai multe sarcofage din secolul al IV-lea, scena înmulțirii pâinilor este reprezentată alături de minunea din Cana Galileii, când Isus atinge cu un băț vasele de la picioarele lui. Unirea celor două scene sugerează semnificația euharistică a primului semn realizat de Isus. Motivul viței (lăstari, mlădițe, ciorchini) apare atât în operele păgâne, cât și în cele creștine din primele secole. Un exemplu este mozaicul

⁷⁸ Ioan Paul al II – lea, *Scrisoarea către artiști*, Iași 1999.

⁷⁹ A. Perrera, *Euharistia în viața Bisericii, Colocviu teologic dedicat Marelui Jubileu*, 2000, <http://www.profamilia.ro> (descărcat la 09.06.2019).

bolții bazei Sfânta Constanța din Roma (secolul al V-lea), semnificația teologică nefiind una foarte exactă⁸⁰.

În catacombe și mausolee apar diverse scene care ar putea sugera tema Cinei celei de Taină, dar, nu este întotdeauna vorba despre această temă evanghelică ci și de banchete funerare, ca de exemplu, acela dintr-un mormânt subteran de la Tomis, Constanța, descoperit în 1988. Însă în ceea ce privește fresca din catacomba Domitila, aceasta îl reprezintă pe Cristos - învățător înconjurat de apostoli, aflați toți în jurul unei mese, înveșmântați în alb și având chipuri de copii, ceea ce sugerează copilărie spirituală, filiație divină⁸¹.

Demne de menționat aici sunt și splendidele mozaicuri de la Ravenna (secolul al VI-lea) între care se găsesc și frumoase reprezentări euharistice. Spre exemplu, în San Vitale apare scena jertfelor lui Abel și Melchisedec, primite de Dumnezeu-Tatăl, în San Apollinare in Classe mai apar Abraham și Isac iar în San Appolinare Nuovo este reprezentată înmulțirea pâinilor și a peștilor. Într-un alt mozaic, tot din San Apollinare Nuovo, este reprezentată Cina cea de Taină.

Tema Cinei apare frecvent, mai ales în arta bizantină, de-a lungul multor secole. Menționăm o frescă din secol al XII-lea, din mănăstirea cipriotă Asinos, ce amintește într-o oarecare măsură de mozaicul din Ravenna. Tema apare însă și în icoane pe lemn sau sticlă, deși nu atât de mult ca altele. Se cade a fi menționată aici și celebra icoană „Sfânta Treime” a lui A. Rubliov (secolul al XV-lea) și simbolismul ei euharistic⁸².

Elocventă pentru arta romanică și foarte interesantă totodată este o altă reprezentare a Cinei celei de Taină, fresca din cripta bazei San Isidoro din Leon, Spania. Specifică perioadei a fost și dezvoltarea orfevrăriei euharistice (sculpturi și crucifixuri, potire, alte vase liturgice).

Din perioada artei gotice trebuie menționat un tablou al Cinei de Taină, pictat de Jaume Huguet, un artist catalan din secolul al XV-lea, în care Isus Cristos apare în

⁸⁰ A. Perrera, *Euharistia în viața Bisericii, Colocviu teologic dedicat Marelui Jubileu*, 2000, <http://www.profamilia.ro> (descărcat la 09.06.2019).

⁸¹ A. Perrera, *Euharistia în viața Bisericii, Colocviu teologic dedicat Marelui Jubileu*, 2000, 1, <http://www.profamilia.ro> (descărcat la 09.06.2019).

⁸² A. Perrera, *Euharistia în viața Bisericii, Colocviu teologic dedicat Marelui Jubileu*, 2000, 3, <http://www.profamilia.ro> (descărcat la 09.06.2019).

centru, făcând un gest de binecuvântare asupra potirului și a ostiei, iar mielul fript prezent pe masă, fundalul auriu și chipurile extrem de expresive ale personajelor reprezintă semnul realismului, curent ce pătrunde în arta creștină occidentală începând cu goticul. În ce privește orfevrăria, în perioada gotică apar ostensoarele sau moștrățele și relicvariile care păstrează mărturii ale minunilor euharistice. Un exemplu îl constituie relicvariul conținând corporalul din Orvieto, realizat între 1337-1338, din argint și smalțuri. Aceste obiecte sacre dovedesc apariția și dezvoltarea unor noi forme de cult (adoratie euharistică, procesiunea de Joia Verde, etc) ce se vor împământenii în occidentul catolic⁸³.

Perioadei Renașterii îi aparțin câteva dintre cele mai cunoscute reprezentări picturale ale Cinei celei de Taină, între care: cea a lui Domenico Ghirlandaio (din San Marco din Florența), cea a lui Leonardo da Vinci (din mănăstirea Santa Maria delle Grazie din Milano) și cea a lui Juan de Juanes (de la muzeul Prado din Madrid), completată cu un alt tablou al aceluiași autor, și anume, „Salvatorul euharistic”. Din Renaștere mai există și alte opere ce abordează tema euharistică, dintre care trebuie amintite două celebre fresce ale lui Rafaelo Sanzio, aflate în Musei Vaticani, anume „Disputa Sfântului Sacrament” și „Missa din Bolsena”.

Din perioada Barocului trebuie semnalate trei tablouri ale lui Rubens, expuse în muzeul Prado din Madrid, având ca temă triumful Euharistiei și al Bisericii, respectiv unul al lui Tintoretto, având ca temă scena spălării picioarelor, aflat tot la Prado.

Din arta ultimelor secole sunt relevante câteva lucrări ale artei hispanice: „Ultima împărtașanie a Sfântului Jose de Calasanz” a lui Goya, care a lăsat o operă de o profundă religiozitate chiar dacă nu aceasta era tematica sa predilectă, chiar dimpotrivă, o „Răstignire” și o „Cină de Taină”, ambele controversate, aparținând lui Salvador Dali și monumentalul proiect al bazilicii Sagrada Familia al lui Antoni Gaudi, în întregime orientată spre crearea unui spațiu euharistic. Tema Cinei apare

⁸³ A. Perrera, *Euharistia în viața Bisericii, Colocviu teologic dedicat Marelui Jubileu*, 2000, 5 <http://www.profamilia.ro> (descărcat la 09.06.2019).

sculptată cu forme viguroase, de influență cubistă, chiar pe fațada Patimilor a bazilicii⁸⁴.

Vâzând sub o formă sau alta aceste opere de artă putem observa persistența anumitor simboluri începând din perioada paleocreștină și până în azi, creativitatea formelor, mai ales în arta occidentală și chiar realismul.

Se poate spune că Euharistia a modelat atât Biserica cât și spiritualitatea, acestea, la rândul lor influențând puternic cultura, în special în domeniul estetic.

De asemenea, observăm că în jurul Euharistiei au convers multe arte, iar cum spunea Papa Ioan Paul al II-lea în *Scrisoarea către artiști*⁸⁵, „Biserica a avut mereu și va avea nevoie de artă pentru a statornici în forme semnificative ceea ce prin însăși esența sa este inefabil.”

⁸⁴ A. Perrera, *Euharistia în viața Bisericii, Colocviu teologic dedicat Marelui Jubileu*, 2000, 6 <http://www.profamilia.ro> (descărcat la 09.06.2019).

⁸⁵ Ioan Paul al II – lea, *Scrisoarea*, 1999.

CONCLUZII

Într-adevăr, Euharistia reprezintă centrul vieții bisericești, dar e tot atât de adevărat și faptul că, majoritatea celor care participă la celebrarea ei trăiesc în lume. Și aceasta nu e o misiune deloc ușoară pentru omul modern care, atunci când merge la Liturghie pentru celebrare, obosit, trist și angoasat, poartă totuși speranța iertării și reînnoirii, iar când se întoarce de la celebrare regăsește o lume în care predomină răul căruia trebuie să-i facă față.

Omul, definit de multe ori ca *Homo sapiens* sau *Homo faber*, este sau ar trebui să fie mai întâi de toate *Homo adorans*, cel care-l venerează pe Creatorul său. Și aceasta pentru faptul că a fost creat ca preot al unei Taine cosmice, așezat în poziție verticală în centrul lumii.

Survenind însă păcatul prin care omul – datorită libertății sale – a preferat lumea în locul Creatorului său, a „orbit” și a început să se vadă și să se iubească doar pe sine și ale sale. Astfel, a pierdut verticala, a pierdut viața euharistică și a încetat să mai fie preot al lumii, devenind rob al ei.

Ar fi de dorit ca majoritatea dintre noi să fim acei creștini care, reînnoiți mereu prin Euharistie și în comuniune cu Dumnezeu și cu ceilalți, să ne trăim viața de zi cu zi după modelul lui Cristos. Însă, din nefericire, nu este așa.

E foarte dificil astăzi, ca laic, să fii preot al lumii. Omul timpului nostru, tot mai indiferent religios, amoral, rătăcitor dincolo de bine și rău unde virtuțile esențiale sunt percepute ca slăbiciuni, acest om, a ajuns să creadă că Dumnezeu a murit. Prin urmare, mândru de modernitatea lui, în criză de luciditate și imaginație morală, el a ajuns să trăiască într-o lume din care a dispărut verticala autorității și criteriul axiologic al acesteia, tot mai nepăsător față de sursele care generau cândva o autoritate morală.

Exista o rânduială a lucrurilor din viața omului, o ordine izvorâtă din firescul acestor lucruri, când oamenii aveau încă bunul simț orientativ care îi ajuta să discearnă între ceea ce se cade și ceea ce nu se cade a fi făcut.

Avem datoria, azi, în calitate de creștini laici, de a păstra și mărturisi și în spațiul public, nu doar în cel privat, cu curaj, ceea ce rămâne mereu proaspăt și valabil: fluxul imens de lumină morală care urcă din Evanghelii, care crește din Scriptură. Avem datoria de a trăi în fiecare zi liturghia de după liturghie.

Din Evanghelia lui Cristos ne putem alimenta cu o substanță germinativă pentru viața noastră, o substanță care ne asigură creșterea pe verticală, fiind și antidotul la infestarea cu duhul lumii.

Misiunea noastră de creștini laici, deloc ușoară, este posibilă numai prin activarea în noi a harului, posibilă la rândul ei prin trăirea constantă, deplină și conștientă a Euharistiei. Altfel, cădem în persuasiunii idologizante și prozelitiste prin care oamenii nu se întâlnesc prin intermediul nostru cu Viața și cu Adevărul, ci poate numai cu sistemul nostru de gândire mai mult sau mai puțin inspirat.

Noi, creștinii laici de azi, suntem martori ai Învierii lui Cristos, oameni pe care credința îi eliberează de marile spaime ale vremii, inclusiv de cele de natură ideologică, ancorarea în credință conferindu-ne un anumit fel de a vedea și iubi lumea.

De aceea, după ce participăm activ, deplin și conștient la Sfânta Liturghie, după ce ni s-a spus și am spus fraților “Luați, mâncați”, sau după ce am primit și dăruit pacea, ar trebui cu adevărat să ne lăsăm “consumați” și să-i iertăm pe aceia care poate nu au delicatețea și respectul pe care le așteptăm.

Datorită Euharistiei nu mai există pe lume vieți inutile și nimeni nu ar mai trebui să se întrebe la ce folosește viața sa, pentru că fiecare om se află pe lume pentru scopul cel mai sublim care există: acela de a fi jertfă vie, Euharistie împreună cu Cristos.

Știm că la Sfânta Liturghie ne întâlnim cu Cristos atât în Sacrament cât și în mijlocul celor doi sau trei adunați în numele Său, că nu e suficientă doar prezența noastră fizică și că este nevoie și de sacrificiul nostru, că la Liturghie nu trebuie să căutăm senzații pentru că vom întâlni o mare Realitate, aceea a lui Dumnezeu cel Viu, că Ofertoriul în ce ne privește este reprezentat de propria viață cu luminile și umbrele

ei, că Împărtășania are nu numai o componentă verticală ci și una orizontală, implicându-i pe toți ceilalți frați ai noștri în Cristos.

Am înțeles și că între atitudinea celui care oferă și atitudinea celui care se oferă există o diferență, că activismul exterior trebuie mereu dublat de o convingere interioară și că pentru cei prezenți la Sfânta Liturghie muzica sacră și celelalte arte cu spirit au nu numai o valoare estetică ci sunt și o posibilitate de a arunca o privire în Paradis și de a ne simți în comuniune cu Creatorul.

Sfânta Liturghie și mai cu seamă celebrarea euharistică au rolul de a ne învăța să trăim ceea ce unii teologi de astăzi numesc „liturgia de după liturghie”, adică comuniunea fraternă dincolo de spațiul sacru și în afara timpului liturgic.

BIBLIOGRAFIE

1. Avram L., *Catharsis muzical sau despre efectele benefice ale muzicii asupra ființei umane*, București 2007.
2. Cantalamessa R., *Euharistia sfințirea noastră*, București 2000.
3. Caraman C., *Rolul muzicii sacre în transformarea societății*, Revista Muzica 2 (2012).
4. Cezar C., *Sonologia*, București 2003.
5. Costea M. O., *Sacerdotes, Schola et Christifideles*, București 2006.
6. Costea M. O., *Muzica sacră în Codex Caioni*, București 2007.
7. Dancă W., "Euharistia cea de toate zilele, astăzi", în W. Dancă (coord.) *Euharistia în viața bisericii*, 2000.
8. Evdokimov P., *Viața spirituală în cetate*, București, 2010.
9. Ferent, E. *Euharistia – sacramentul sacrificiului lui Cristos*, Iași 1996.
10. Menuhin Y.– Davis C. W., *Muzica omului*, București 1984.
11. Marsili S., *Teologia della celebrazione della eucaristia* Casale Monferrato 1983.
12. Nygren A., *Eros și Agape, prefaceri ale iubirii creștine*, București, 2018
13. Perrera A., *Euharistia în viața Bisericii*, Colocviu teologic dedicat Marelui Jubileu, 2000, [http://www. profamilia.ro](http://www.profamilia.ro) (descărcat la 09.06.2019).
14. Righetti M., *Storia liturgica*, Milano, 1950.
15. Rupnik M., *Arta memorie a comuniunii*, București, 2007.
16. Sacks O., *Muzicofilia – povestiri despre muzică și creier*, București 2007.
17. Schmemmann A., *Euharistia, taina împărăției*, București, 1993.
18. Sokolowski R., *Credință creștină și înțelegere umană*, Târgu Lăpuș, 2018
19. Sombart E., *Ca sunetele să devină muzică*, București 2014.
20. Tamaș I., *Mic dicționar creștin catolic*, Iași 2001.
21. Constituția liturgică a Conciliului Vatican II - *Sacrosanctum Concilium. Conciliul Vatican II*, București 1999.
22. *Catehismul Bisericii Catolice*, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1993.

23. Ioan Paul al II – lea, *Ecclesia de Eucharistia*, Iași 2003.
24. Ioan Paul al II – lea, *Scrisoarea către artiști*, Iași 1999.